

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA ANDRAGOGIKY A PERSONÁLNÍHO ŘÍZENÍ

magisterské prezenční studium

2003 -2009

Ivana Pospíšilová

Grafologie a možnosti jejího využití v praxi

Graphology and its Ways how to use it in Practice

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Praha 2009

Vedoucí práce: PhDr. Ivana Šnýdrová, CSc.

P o d ě k o v á n í :

Děkuji PhDr. Ivaně Šnýdrové, CSc. za odborné vedení, názory a rady, které mi předávala.

Poděkování za spolupráci patří i paní Zdeňce Tuškové a společnosti GRAAL ČR.

Velký dík chci vyjádřit rodině a blízkým, bez jejichž tolerance, pochopení a vstřícnosti bych se neobešla.

Využívám této příležitosti také k poděkování některým mým kolegům studentům, s nimiž byly radostné chvíle ještě radostnější, a těm méně radostným výrazně ubývala intenzita.

P r o h l a š u j i ,

že tuto předloženou diplomovou práci jsem vypracovala zcela samostatně a
uvádím v ní všechny použité prameny a literaturu.

29. června 2009, ...

Anotace

Diplomová práce „Grafologie a možnosti jejího využití v praxi“ představuje tuto projektivní metodu jako jeden z možných nástrojů, které mohou při své práci nebo pro svůj vlastní rozvoj využít andragogové, poradci, personalisté, konzultanti v personálních agenturách, i všichni působící v profesích, jejichž hlavním smyslem a náplní je zájem o člověka a jeho rozvoj. Dokladem možnosti praktického využití jsou konkrétní příklady z praxe, a to z oblasti rozvoje a vzdělávání klíčových zaměstnanců, a dále z oblasti kultury.

Část práce se věnuje základním pojmům z teorie osobnosti, neboť je zde přímá souvislost s grafologií. Podstata a způsob práce s rukopisem jsou v hlavní textové části rozčleněny do témat pojednávajících o symbolice písma, komplexních dojemových znacích, měřitelných a popsatečných znacích. K těmto druhům písmových jevů jsou přiřazeny možnosti jejich interpretace. Práce se také zabývá základními typologiemi a jejich odrazem v rukopisu. Dále jsou zde uvedeny informace, jaký obsah a strukturu má mít grafologický posudek, se zohledněním účelu, pro který je zpracováván. Následující část se dotýká dalších projektivních metod diagnostiky osobnosti, přičemž u některých lze poznatky grafologie uplatnit.

Cílem práce je zachytit podstatu práce s rukopisem, poukázat na bezprostředně související tematiku, prezentovat grafologii jako službu nebo jako jednu z možností dalšího vzdělávání a rozvoje osobnosti.

Klíčová slova

grafologie, osobnost, diagnostika osobnosti, projektivní metody, písmo, rozbor rukopisu, grafologický posudek, personalistika, individuální poradenství, symbolika písma, další vzdělávání

Annotation

The diploma thesis “Graphology and the ways how to use it in practice“ introduces this projective method as one of the available instruments which can be used in working or self-growth by lecturers of adult education, counsellors, personnel managers, supervisors in personnel agencies, and all the others who act in professions where the main concern is the interest in a person and his development. The concrete examples from practice, prove the possibilities of handy usage. These examples come from an area of development and education of key employees, and also from the area of culture.

A part of the thesis focuses on the basic terms of the theory of a person since there is a direct connection to graphology. The principle and method of working with a handwriting are divided into themes and found in the main text part. The main themes deal with the symbolism of handwriting, complex impression marks and measurable and describable marks. These kinds of writing phenomena have their own possibilities of interpretation. The thesis also focuses on the basic typologies and the way they are reflected in a handwriting. In addition, there is information to explain what content and structure should be found in a graphological report, according to the purpose for what it was written. The next part explains other projective methods of the diagnosis of a person where, in some of these, graphology can be applied.

The aim of this thesis is to depict the essence of working with a handwriting, point out the matters that are directly related to this, present graphology as a service or as one of the possibilities of the education and personal development.

Key words:

graphology, diagnosis of a person, projective methods, handwriting, an analysis of a handwriting, graphological report, human resource management, individual counselling, the symbolism of handwriting, further education

Obsah

0	Úvod	8
1	Vazba grafologie na andragogiku a personální řízení	10
1.1	Vzdělávání grafologů	12
1.2	Příklady z praxe	13
2	Vymezení grafologie	15
2.1	Vznik individuálního rukopisu	16
3	Osobnost	18
3.1	Struktura osobnosti	20
3.2	Temperament	21
3.3	Schopnosti	22
3.4	Postoje	23
3.5	Motivy	24
3.6	Projekce	25
4	Symbolika písma	28
4.1	Školní předloha	29
4.2	Podpis	31
5	Písemný materiál pro rozbor	33
6	Postup při grafologickém rozboru	36
7	Určování úrovně písma	38
8	Komplexní dojemové znaky	40
8.1	Dojem z písmového obrazu	40
8.2	Pohyb a forma	41
8.3	Rytmus	42
8.4	Individuálnost	43
8.5	Harmoničnost	43
9	Měřitelné a popsitelné znaky	45
9.1	Tlak	45
9.2	Tak, čára a jejich význam	46
9.2.1	Tah	46
9.2.2	Čára	47
9.3	Způsoby vázání	48
9.4	Velikost písma	50
9.4.1	Velké písmo	50
9.4.2	Malé písmo	51
9.5	Sklon písma	51
9.6	Šíře – těsnost	52
9.6.1	Primární šířka	52
9.6.2	Sekundární a terciální šířka	53
9.7	Spojitost – nespojitost v písmu	53
9.8	Plnost – hubenost písma	54
9.9	Zjednodušení – obohacení	54
9.10	Délkové rozdíly	55
9.11	Pravoběžnost – levoběžnost	56
9.12	Rychlost písma	56
9.13	Členitost	57

9.14	Řádkování	57
9.15	Okraje	58
9.16	Pravidelnost	59
9.17	Náběhové a koncové tahy	60
9.18	Diakritická znaménka	60
9.19	Interpunkce	61
10	Sociabilita a její projevy v rukopise	61
10.1	Introverze, extraverte a jejich projevy v písmu	61
10.2	Submisivita, dominance a jejich projevy v písmu	62
10.3	Afiliace, hostilita a jejich projevy v písmu	63
11	Základní typologie a jejich projevy v písmu	64
11.1	Eysenckova typologie	64
11.2	Kretschmerova typologie	64
11.3	Vitální základ	65
11.4	Jungova funkční typologie	66
12	Grafologický posudek	68
13	Další projektivní techniky	70
13.1	Verbální projektivní techniky	71
13.2	Apercepčně vizuální projektivní techniky	73
13.2.1	Rorschachova metoda	73
13.2.2	Tematický apercepční test (TAT) a obrázkové techniky	76
13.3	Grafické projektivní metody	78
13.3.1	Expresivní techniky	78
14	Závěr	83
15	Soupis bibliografických citací	85
16	Přílohy	88

0 Úvod

Psaný projev je možné pokládat za každodenní součást života většiny lidí v naší kultuře. Je to samozřejmá činnost, nad kterou se běžně nezamýšlíme, je to prostředek komunikace, zaznamenávání informací, patří k základu gramotnosti, ale je také určitým výrazem. Fakt, že každý člověk píše jinak, ačkoli se ve škole všichni učíme podle stejných metod a vychází se z předepsaných tvarů písmen, přijímáme jako samozřejmost a nepozastavujeme se nad tím, proč tomu tak je. Do písma, tak jako do každého našeho konání, se otiskuje a promítá obsah našeho nitra. Můžeme tedy říci, že nese informace o osobnosti pisatele, které nevystanou běžným čtením rukopisu, ale přesto jsou zde v hlubší vrstvě skryté. Nástroj na jejich rozklíčování, jehož prostřednictvím lze „přečíst“ i tuto hlubokou rovinu písemného projevu, nám poskytuje grafologie.

Tato práce si klade za cíl zachytit podstatu, základy a principy grafologické analýzy a zasadit je do kontextu s andragogikou a personálním řízením. Účelnost spatřuji v poskytnutí ucelené informace zahrnující teoretickou i praktickou stránku a související tematiku. Jsou zde uplatněny i osobní zkušenosti opřené o odbornou literaturu, a uvedeny konkrétní uskutečněné projekty, na jejichž příkladu lze demonstrovat způsob použití grafologie v běžném životě.

Orientace v této problematice může být prospěšná andragogům při poradenské činnosti, personalistům nebo konzultantům v personálních agenturách, eventuálně jiným pomáhajícím profesím.

Hlavní textová část obsahuje kapitolu týkající se základních pojmů z oblasti psychologie osobnosti, neboť bezprostředně souvisejí s tématem této práce. Další kapitoly se pak věnují grafologii samotné – tedy postupu při analýze rukopisu, písmovým jevům a jejich interpretaci a jakou podobu má mít výsledek práce grafologa. Zmíněny jsou i některé další projektivní metody, k nimž se grafologie řadí.

Na základě těchto informací si lze vytvořit představu o obsahu vzdělávání a odborné přípravy grafologů. Je patrné, že nestačí absolvovat několikadenní kurz, ale naopak je nutné počítat s tím, že studium je u renomovaných institucí

koncipováno přibližně do dvou let a kvalita práce souvisí s délkou praxe. Samozřejmostí je dodržování etických pravidel, přičemž hlavní zásadou je respektovat zájmy klienta a nepoškodit ho.

1 Vazba grafologie na andragogiku a personální řízení

V této kapitole chci na praktických projektech doložit, že ač se grafologie na první pohled jeví jako téma čistě psychologické, najdeme pro ni prostor a využití i v dalších profesích, které mají jedno společné – práci s lidmi. Je to metoda, jejíž znalost může být prospěšná ve dvou rovinách. Jednak z ní má užitek samotný grafolog v tom, že během grafologického výcviku se nelze vyhnout setkání se samým. Mám tím na mysli nutnost do hloubky poznat svou vlastní osobnost, aby byl schopen co nejobjektivnějšího přístupu v práci s rukopisem. Další rovina je pak prospěch klienta, který bude o to větší, o co integrovanější bude osobnost grafologa.

Z pohledu andragogiky se studium a výcvik v této metodě může stát jednou z náplní dalšího vzdělávání, ať už by se jednalo o další profesní vzdělávání nebo o zájmové vzdělávání. Jsem toho názoru, že právě u pomáhajících profesí nestačí k jejich kvalitnímu vykonávání pouze příslušné studium poskytující teoretickou výbavu, ale pokládám za nezbytné rozvíjet ještě další předpoklady, a to měkké dovednosti (soft skills). Ve studijních plánech oborů připravujících andragogy, personalisty, ale třeba i učitele, není vymezeno příliš prostoru pro aktivity zaměřené právě na rozvoj osobnosti ve smyslu měkkých dovedností. Pak je na místě, a snad lépe říci nutností, vyhledávat vzdělávací produkty s touto náplní individuálně ve volném čase, podle svých potřeb a zájmů, nebo v součinnosti se zaměstnavatelem v programech profesního vzdělávání.

V souvislosti s personálním řízením má rozbor rukopisu dobré využití jako součást výběrových řízení, v assessment centrech nebo v development centrech. Názory na vhodnost jejího zařazení se však různí. Ty jednoznačně odmítavé obvykle kritizují nespolehlivost závěrů a nazývají ji dokonce věštěním, na druhé straně existuje celá řada společností, jejichž zkušenost byla opakovaně pozitivní. Příčinou negativních postojů bývají neodborné, zkreslené a povrchní informace o správném použití metody a způsobu práce s ní. Přispívají k tomu účastníci krátkodobých kurzů typu „grafologem snadno a rychle“ nabízených některými vzdělávacími agenturami. Jejich absolvování jednoznačně nepostačuje ke zvládnutí takové úrovně, aby byly splněny podmínky pro samostatnou práci

s rukopisem. Přesto se můžeme setkat s takovými odvážlivci, kteří pak odhadují a vyvozují závěry pouze z několika písmových jevů, a tím poškozují jak metodu samotnou, tak i pisatele.

„Použití grafologie jako nástroje výběru pracovníků je v některých zemích Evropy dosti časté, ale ve Velké Británii je relativně neobvyklé – Fowler (1991a) uvádí výsledky výzkumu svědčící o tom, že tuto metodu používá jen něco mezi půl až jedním procentem britských zaměstnavatelů. Tento malý podíl lze připsat na vrub podezření většiny specialistů, zabývajících se získáváním a výběrem pracovníků, že grafologie je poněkud falešná metoda a že její použití jako prediktoru znamená ztrátu času a peněz“ (Armstrong, 2001, s. 371).

„Mezi okrajové formy testů patří i **grafologie (rozbor písma)**, používaná hojněji snad jen ve Francii,...“ (Koubek, 2001, s. 165).

Rezervované postoje ke grafologii jsou na druhé straně vyvažovány dobrou pověstí, podpořenou srovnáváním s jinými používanými testovými nástroji. Jeden z nejznámějších je Cattellův šestnáctifaktorový osobnostní test (16 Personality Factor Test), jenž R. B. Cattell založil na své práci při stanovení skupiny šestnácti prvků, které, jak se domníval, mohou popsat osobnost jedince (Foot, Hook, 2002).

Na téma porovnání grafologie s Cattellovým testem hovoří článek uvedený na internetových stránkách Mezinárodní grafonomické společnosti:

„Mezinárodní grafonomická společnost ale doporučila, že k určení vlastností pomocí grafologie je zapotřebí také vědecká dokumentace. Cíl tohoto výzkumu je identifikovat vztah mezi významem vybraných grafologických rysů a Cattellovým 16PF. Personologům byla rozdána řada dotazníků, aby ověřili tento vztah mezi významem pěti hlavních rysů grafologie, jmenovitě: proporce, forma, spodní linka, sklon a mezery, s šestnácti osobnostními znaky v Cattellově 16PF. Ukázalo se, že pozitivní vztah byl potvrzen v 80,9 %. Z toho vyplývá, že tyto vybrané grafologické jevy a Cattellův 16PF mají určitou souvislost“ (<http://portal.acm.org/citation.cfm?id=1471603.1471686&coll=GUIDE&dl=GUIDE>, 12.6.2009).

1.1 Vzdělávání grafologů

V případě úmyslu začít se studiem grafologie je zapotřebí zvážit, na kterého z poskytovatelů se obrátit. Případný zájemce by se měl zajímat o obsah studia, jak je studium koncipováno, co má být jeho výsledkem, jaké odborné zázemí je nabízeno. Je jistě prospěšné ověřit si, jak se příslušná organizace prezentuje a co je o její činnosti známo, jakou má tradici.

Obvyklé je, že před vstupem do výcviku je nutné složit přijímací zkoušku, jejíž součástí je pohovor, vlastnoruční sepsání životopisu a několika vět o motivaci, časté je ještě doplnění např. kresbou stromu, lidské postavy apod.

Studenti se scházejí po dobu cca čtyř semestrů, a to jednou až dvakrát za měsíc. Kromě těchto pravidelných většinou dvoudenních setkání bývají ještě zařazena několikadenní sociálněpsychologická soustředění. Přednášky se zaměřují na teoretické znalosti z psychologie i grafologie, praktická cvičení mají za cíl zvládnout aplikaci teorie i rozpoznávání jednotlivých písmových jevů. Je zde prostor na konzultace s lektorem i kolegy. Studium je rozděleno do dvou cyklů – pro začátečníky, poté navazuje část pro pokročilé. Na konci každého z cyklů složí studenti zkoušku. Celé studium je pak završeno komplexní zkouškou před zkušební komisí. Součástí této zkoušky je teorie i samostatný rozbor rukopisu, včetně vypracování posudku. Úspěšní absolventi získají certifikát. Praktická zkušenost a osobní zážitek s rukopisem jsou nezbytnou rovinou během přípravy i po ní. Časová investice nelze tedy omezit pouze na povinná setkání, ale počítá se i se samostudiem, jehož rozsah se řídí individuálními potřebami.

Dále jsou pro grafology organizovány odborné přednášky i konference, vydávána periodika. Je samozřejmě v zájmu každého grafologa, aby sledoval dění v oboru a zajímal se o názory odborníků, aby pracoval na rozvoji své vlastní osobnosti. Činí tak nejen ku prospěchu svému, ale zároveň i ku prospěchu klienta.

Studium grafologie může být pojato jako vhodná forma profesního vzdělávání pro všechny profese zaměřené na rozvoj a směřování člověka, nebo jako vhodná forma seberozvoje.

1.2 Příklady z praxe

Osobně mám praktickou zkušenost s analýzou rukopisů klíčových zaměstnanců ve společnosti Charlton, a. s., Praha 1, působící v oblasti investic a financí. Personální manažer Ing. J. Dienstl se rozhodl zařadit grafologii jako doplňkovou metodu k identifikaci potřeb rozvoje osobnosti. Grafologický rozbor byl zde použit jako součást testování těchto zaměstnanců za účelem sestavení jejich plánu dalších rozvojových aktivit. Závěry, ke kterým se došlo rozбором písma, byly v souladu s výstupy z ostatních testů. S každou testovanou osobou byly následně vedeny individuální rozhovory. Zpětná vazba ze strany zadavatele byla pozitivní a spolupráce s grafology označena jako přínosná, obohacující a společnost uvažuje o využití grafologie při některých výběrových řízeních.

Jiný zajímavý prostor se pro grafologii otevřel nabídkou participace na projektu Českého muzea hudby v Praze, které připravovalo pro veřejnost výstavu vlastnoručních notových zápisů našich významných hudebních skladatelů v průřezu několika staletími. Název výstavy byl Tajemství notového rukopisu a nabídka spolupráce byla směřována na Grafologickou alianci ČR (GRAAL ČR), jejíž jsem členkou. Úvaha vedení muzea byla následující: jestliže lze z písma popsat charakteristiku osobnosti pisatele, je možné grafologické postupy uplatnit i při zkoumání vlastnoručního notového zápisu? Záměr a cíl těchto úvah bylo vypracování popisek k jednotlivým exponátům s krátkou výstižnou charakteristikou osobnosti skladatele, přitom těžiště má být v informacích o tom, jakým způsobem dotyčný tvořil, jaké byly jeho motivy, co do své hudby promítal.

Originály rukopisů notových partitur však pro účely grafologického zkoumání nelze pokládat za postačující materiál (o vhodných podkladech pojednává kapitola 5). Z tohoto důvodu bylo nutné získat ještě originály rukopisů s textovým, nikoli jen s notovým záznamem, např. dopisů, poznámek, dále zjistit co nejvíce

informací o životě autorů. Tyto informace jsou obvykle dostupné v pramenech historiků. Historie popisuje život v datech, faktických údajích o člověku, ale příliš se nezabývá psychikou, nepopisuje duši.

Pro ilustraci je v Příloze A uvedena ukázka z rukopisu Leoše Janáčka, k níž byla na výstavě zveřejněna následující popiska jako výsledek, ke kterému jsme pomocí grafologie dospěli: „Rychlé spontánní dynamické tahy svědčí o velkém temperamentu, pohotovosti a bystrosti. Autor je vnitřně poháněn jít stále kupředu, nepozastaví se, příliš se nezabývá detaily. Do své práce investuje maximální energii a spěje tak rychle ke svému cíli. V lehkosti a vedení tahů se odráží jeho optimismus. Rukopis vykazuje známky vysoké individuality člověka, který se právě díky tomu hůře dorozumívá s okolním světem. Ve své hudbě ztvárňuje hledání svého vztahu ke světu. Hudba je pro něj zároveň i důležitým komunikačním prostředkem“ (archív GRAAL ČR, 2007).

Podrobné informace o výstavě spolu s dalšími charakteristikami osobností hudebních skladatelů jsou k dispozici na internetových stránkách Českého muzea hudby (http://www.nm.cz/vystava-detail.php?f_id=127, 2009).

Spoluprací s Českým muzeem hudby se tak grafologie mohla stát dalším mostem propojujícím minulost a současnost, přinést další poznatky a prezentovat je veřejnosti.

2 Vymezení grafologie

„Každá metoda je geniální... jsme-li i my geniální“ (E. Urban).

Pojem grafologie pochází z řeckého *grafein*: psát a *logos*: nauka. Grafologie je psychodiagnostická metoda, která zkoumá prostřednictvím rukopisu pisatelovu osobnost a spadá svým charakterem do projektivních metod. K základním východiskům patří, že tak, jako na světě neexistují dva úplně stejní jedinci, neexistují ani dvě stejná písma. Písmo můžeme považovat za osobní psací pohyb, který vychází i impulzů velkého mozku, přičemž písící ruka je jen výkonným nástrojem mozku. Je to klinický nástroj, jehož validita je podle odborných průzkumů přibližně 80 %, můžeme se však setkat s variabilitou závěrů. Vždy velkou měrou závisí na osobnosti hodnotitele, ostatně jako u všech projektivních metod. Pohybujeme se na půdě psychologie výrazu, protože grafologie vychází z předpokladu, že člověk se projevuje ve všem, co dělá, a i písmo je tedy jeho projeveným výrazem. Kromě grafologie (o psychice autora) existují příbuzné disciplíny, zabývající se rukopisem jako je sémiotika písma (znakový systém), gramatologie (vznik a dějiny písma), kaligrafie (umělecké písmo), písmostnaectví (o identitě pisatele).

V souvislém pojetí existuje asi jedno století, ale už ve středověku narazíme na pokusy zjistit povahu člověka z jeho rukopisu. V současné době se pro grafologii razí označení psychologie písma, které ji lépe vystihuje. Prakticky lze využít její poznatky ve forenzní psychologii, kriminalistice, personalistice, psychologicko-pedagogickém poradenství, v manažerské činnosti, u pomáhajících profesí atd. Zabývá se strukturou osobnosti a její dynamikou, dokáže postihnout rozumové schopnosti, citlivost, vznik a průběh emocí, zjišťuje zralost osobnosti i její vitalitu, čili její životně energetický potenciál, jak ekonomicky s ním pisatel hospodaří, jak umí napnout síly.

Postihnout složitost a jedinečnost konkrétního člověka ve všech jeho barvách je těžké. Každý z nás se lišíme svojí psychofyzickou pružností i typem vitality. Dobře je zjistitelná i kvalita vůle, jak se bude autor rozhodovat, prosazovat, kdy se jedná o sebeukáznění a sebeovládání. Lze se zabývat i oblastí schopností,

temperamentu, velmi podrobně sociabilitou, např. jak umí jednat s lidmi, jak se bude projevovat v kolektivu, zda se uchyluje spíše k podřízenosti nebo dominanci. Vztah k práci je také velmi důležitou oblastí. Je možné odkrýt míru sebevědomí, obranné stereotypy, pózy, sociální mimikry, hierarchii životních hodnot, dokonce někdy i zájmy a koníčky.

„Grafologie (graphology) zakl. abbé Michon, dále L. Klages aj.: nauka o psychol. významu rukopisu; metoda rozboru rukopisu pro psychodiagnostické účely, využívá se v kriminalistice, soudnictví; v klinické psychologii změny v rukopisu v čase pomáhají určit nástup duš. poruchy i její průběh“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 181).

Grafologie „... se zabývá písmem v referenčním rámci poznávání psychiky autora. Rozborem písma dospíváme k diagnostice osobnosti a dalších psychických funkcí a procesů“ (Kulka, 2001, s. 9).

„Grafologie (...) představuje ve své nejlepší tradici syntézu teorie, řemesla a umění. Jejím hlavním předmětem je vztah mezi rukopisem osobnosti a jejími psychosomatickými vlastnostmi“ (Jeřábek, 1999, s. 23).

2.1 Vznik individuálního rukopisu

Individuálnost se projevuje již v dětském grafickém projevu. Učí-li se dítě psát, napodobuje školní předlohu, musí si zapamatovat viděné tvary písmen (vizuální paměť), aby je mohlo reprodukovat (pohybová paměť), musí potlačit přirozené pohybové sklony uplatňované při spontánním čarání na papíře.

Z pramenů The British Institute of Graphology: „Výzkum čmáranic předškolních dětí ukázal dvě základní skupiny: děti, které dělaly 1) rovné a krátké tahy a 2) delší zaoblenější pohyby. Tyto děti se ukázaly jako 1) relativně asertivní se společenským chováním, nadšené pro hru, s realistickými zájmy, agresivní a negativistické, a 2) více emocionální, afektované, závislé a ústupné, s nedostatkem sebevědomí, pestrou fantazií, neuspořádanými pracovními návyky

a vyhledávající pozornost dospělých“ (<http://www.britishgraphology.org/>, 17. 3. 2009).

Proces psaní se postupně automatizuje, a pozornost se od zaměření na provedení formy písmene může obrátit k obsahu.

Další fáze ve vývoji rukopisu nastává na přelomu mezi dvanáctým až třináctým rokem dítěte, kdy se písmo stává labilním a proměnlivým. Mohou se v něm vyskytnout různá zrychlení, změny sklonu, i bizarní změny. Ustálení rukopisu je velmi individuální a dochází k němu mezi třináctým až sedmnáctým rokem. S dosažením individuální zralosti tedy dozrává i grafický projev jedince.

Při psaní se uplatňují pohyby:

- primárně automatické (podvědomé)
- sekundárně automatické (vědomé)

3 Osobnost

Vzhledem k tomu, že se celý obsah této práce týká osobnosti jedince a pojem osobnost se vyskytuje napříč textem, pokládám za potřebné a vhodné dotknout se tohoto pojmu v následující části. Nekladu si za cíl široce rozpracovávat příslušnou tematiku, ale zmínit se chci alespoň o těch základních oblastech, které bezprostředně souvisejí s předmětem diplomové práce – tedy grafologií.

Teorii osobnosti se zabývá mnoho autorů v rozsáhlých a bohatých literárních pramenech, ze kterých je možné čerpat další informace.

Pojem osobnost je v běžné mluvě užíván v mnoha významech a spojeních. Např. „sešly se významné osobnosti veřejného a kulturního života“, „je to silná osobnost“, „ve svém oboru je považován za osobnost“, atd. Význam tohoto slova každý spíše cítí, než aby byl schopen ho přesně definovat nebo jednoznačně popsat. Jednotlivá vysvětlení se také budou od sebe lišit dle subjektivních měřítek vzniklých různými životními kontexty každého jednotlivce. Co je však společné všem verzím je to, že se jedná o vyjádření určité výjimečnosti, originality, výraznosti člověka a tento pojem má většinou i hodnotící význam.

V psychologickém pojetí patří termín osobnost mezi klíčové pojmy, přičemž i zde existuje množství rozdílných definic lišících se způsobem pohledu na zkoumání osobnosti. I přes tyto rozdílnosti se autoři definic shodují, že „... nejvlastnějším znakem osobnosti je její jedinečnost, výlučnost, odlišnost od jiných osobností; stejně jako neexistují dva jedinci s totožnými papilárními liniemi na prstech, je tomu tak i s osobností; ...“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 379). Společným znakem je též absence hodnotícího zabarvení.

Různost stavby osobnosti jedinců je příčinou jejich odlišného reagování na stejnou situaci. Jaká tato individuální odezva na situaci je, to určuje komplex dispozic k psychickým reakcím, který funguje jako organizovaný dynamický celek vytvářející vnitřní duševní život jednotlivce. Jinými slovy – situaci, při níž je chování některých lidí ovlivněno napětím, obavami, nejistotou, jiní zvládnou s nadhledem a klidem, a vnitřní prožívání a myšlení každého z nich je přitom odlišné.

Významnou roli pro dynamiku osobnosti mají biologické faktory ovlivňující způsob vnímání prostředí (smyslové orgány) a způsob myšlení (stavba mozku). Jedná se o genetické dispozice, vliv dědičnosti a vrozenou výbavu zahrnující i schopnost instinktivního chování umožňujícího samotné přežití a uspokojování základních životních potřeb.

Dalším důležitým vlivem na utváření osobnosti člověka má sociokulturní prostředí, tedy zpočátku zejména působení rodiny, díky níž se předávají pravidla pro život a orientaci v něm - návyky, postoje, vztah k okolnímu světu, hodnotový systém atd. Rozhodujícím obdobím pro formování osobnosti je věk dítěte do 3 – 4 let, kdy v důsledku významného negativního působení může dojít k nevratnému poškození projevujícím se např. formou nízkého sebevědomí, agresivity, lability. Sociokulturní vlivy na osobnost se odrážejí zejména při zvládání rolí ve společnosti, tedy ve schopnosti naplnit okolím očekávané normy a způsoby chování náležející k jednotlivým rolím.

Utváření osobnosti je celoživotní proces, který začíná uvědoměním si vlastního Já a následného sebepojetí, kombinací biologických a sociokulturních faktorů, získáváním zkušeností – tedy učení, i vlivem některých zásadních životních situací nebo období směřujících další vývoj jednotlivce a jeho odlišení od ostatních individuí.

V psychologii existuje několik přístupů ke zkoumání osobnosti. Zmíním zde dva základní modely:

- a) fenomenologická škola – používá metodu pozorování prožívání, osobnost je skrytou podstatou; lze označit za vědu o zážitcích a o duši;
- b) behavioristická škola – pozoruje chování a vnější projevy, věří na to, co je možno měřit, zachytit, empiricky dokázat; popisuje pomocí vytvoření hypotetických konstruktů; pojem osobnost je chápán jako systém zvyků a jako výsledek chování a učení, do něhož se člověk propracovává.

3.1 Struktura osobnosti

Strukturou osobnosti je označováno její složení, schéma, soubor jejích jednotlivých částí. „Struktura poukazuje na určitý trvalejší stav, na relativně stálé uspořádání, ale současně i na chování tohoto uspořádaného celku. Obojí, tj. strukturu jako relativně statické uspořádání celku a jeho chování, pak vyjadřuje termín **system**, ...“ (Nakonečný, 1997, s. 61).

„Prvky struktury osobnosti, chápané jako dispozice různých druhů, představují **psychické vlastnosti osobnosti**, které tvoří různé třídy podle svých funkcí (schopnosti, temperament atd.) a které se mohou sdružovat v určité syndromy či **typy** osobnosti. Zásadně pak lze odlišit strukturování horizontální (souřadné psychické vlastnosti osobnosti) a vertikální, dané vývojem (tzv. vrstvy osobnosti)“ (Nakonečný, 1997, s. 61).

Vlastnosti osobnosti nemají vzhledem k více variantám pohledů různých autorů striktní podobu uspořádání a kategorií, avšak často používané je rozčlenění na temperament, schopnosti, postoje, vůli, motivy a charakter.

Temperamentem je ovlivněna dynamika procesů – vzrušivost, hloubka prožívání, motorika, osobní tempo. Zvláštním druhem temperamentu je emocionalita, vystihující dynamiku citového života a tvořící základ motivace a zpevňování. Schopnosti určují, na jaké úrovni dokáže člověk vykonávat činnosti. Patří sem inteligence, zvládání pracovních i jiných specifických činností. Postoje vyjadřují osobní vztahování se jedince k okolnímu světu, tedy posuzování a hodnocení, co vnímá jako pozitivní, negativní, správné, špatné. Jakým způsobem se člověk rozhoduje a jak jedná, je ovlivněno jeho vůlí, jejímž vlivem je zajišťováno dosažení cílů a činnosti k tomu směřující. Je to vlastnost projevující se zejména při nutnosti překonávat nějaké překážky. S vůlí souvisí vytrvalost, rozhodnost, rozvážnost, sebeovládání. Motivvy obsahují důvody k určitému jednání a charakter vyjadřuje hodnotu konkrétního jednání.

3.2 Temperament

Obsahovou náplň pro pojem temperament přiřazují různí psychologové podle toho, z jakého úhlu pohledu oni sami nazírají na osobnost, jak ji chápou a vysvětlují a co vše do tohoto pojmu zahrnují. Vždy se ale jedná o základní vlastnost duševního života rozpoznatelnou i běžným pozorováním, projevující se v intenzitě a rychlosti pohybu, reakcemi na různé impulzy, potřebou podnětů. Vždyť jak často se setkáváme ve všedním životě s tím, že např. ve škole je dítě označováno za „velmi temperamentní“, v pracovní oblasti je při výběru zaměstnanců „dostatek temperamentu“ leckdy jako požadavek a jedno z kritérií na obsazení určité pozice ve firmě, nebo výmluvný je popis osoby jako „temperamentní starší pán“. Temperamentem je v těchto a jim podobných případech myšlena jistá míra živosti, aktivity, osobní energie, kterou se takto označovaný jedinec odlišuje, čím mezi ostatními vyčnívá. Je zde zahrnuto propojení s emocionalitou a charakterem a v běžném hovorovém používání termínu je i určitý nádech pozitivního nebo negativního vnímání konkrétního člověka jiným člověkem.

Samotný pojem temperament pochází od Hippokrata, který jej spojoval s poměrem tělesných šťáv v těle. Tento termín převzal v užším pojetí I. P. Pavlov při zkoumání síly, rychlosti a proměnlivosti nervových procesů, tedy ho používal ve spojitosti se stavbou a činností nervové soustavy. Podle teorie německého psychiatra E. Kretschmera temperament prokazatelně souvisí s biochemickým základem osobnosti člověka, což dokazuje na možnosti jeho ovlivňování farmakou (např. sedativa). Dále je podle jeho názoru nutno temperament vnímat i jako energetickou složku pudových a především afektivních jevů, a popsal souvislost temperamentu s určitým typem stavby těla. Na rozdíl od Pavlova jej tedy spojuje s celkovou konstitucí člověka, nikoli pouze se stavbou a činností nervové soustavy.

Dále je možné zmínit Eysenckovu teorii, ke které dospěl faktorovou analýzou dotazníků a posuzovacích škál, a označil základní faktory – extraverci, introverzi a neuroticismus neboli labilitu. Druhým pólem k labilitě je stabilita. Podle míry extraverce a stability jedince pak lze určit odpovídající temperamentový typ –

cholerik, sangvinik, melancholik a flegmatik. K jednotlivým typovým kategoriím ještě přísluší další přesnější rozčlenění do dimenzí.

Temperament je tvořen jednak vlivem dědičnosti a jednak složkou zkušeností, přičemž obě tyto roviny na sebe vzájemně působí a mohou se do určité míry vzájemně ovlivňovat. Znamená to, že i vrozené vlastnosti lze např. systematickou výchovou korigovat, a zároveň míra nebo hranice možnosti takového korekce nebo změny jsou vymezené geneticky a také věkem.

3.3 Schopnosti

Schopnosti nám umožňují podávat určitý výkon, tj. dosáhnout nějaké míry splnění daného úkolu. Přesněji řečeno jsou jedním z faktorů, kterými je výkon ovlivněn, neboť zde hrají roli i vnější podmínky, jako hluk, chlad, kvalita sociálních vztahů, ale např. i motivace. Jedná se tedy o souběh psychických a nepsychických podmínek.

„Definujeme tedy schopnost jako *potencialitu*, jako možnost, případně učenlivost pro tu či onu činnost. Avšak termín „schopnost“ má v běžné řeči i v psychologii ještě další význam. Mluvíme o „schopnosti barevného vidění“ a „organizačních schopnostech“, o „schopnosti logického myšlení“ apod. Rozumíme tedy schopnostmi také dosaženou úroveň některých psychických či psychofyzilogických funkcí, resp. komplexů znalostí a dovedností, jež nám umožňují konat určité činnosti, např. organizovat“ (Říčan, 2007, s. 73).

Schopnosti se vyvíjejí z vloh učení, nebo systematickým výcvikem, a to ve spojení s motivací. Vloha je tedy biologický, vrozený předpoklad pro utváření schopnosti. Samotný pojem vloha se významově zaměřuje s pojmem nadání, přičemž nadání je chápáno jako mimořádně velká vloha. Obzvláště vysoce rozvinuté nadání nebo schopnost je pak označováno jako talent.

Mezi schopnosti řadíme také inteligenci, čímž rozumíme schopnost jedince adaptovat se na novou životní situaci. R. B. Cattell rozlišuje inteligenci na fluenční – biologicky danou, a krystalizovanou – tvořenou životními zkušenostmi

a vzděláváním. Podobný názor zastává D. O. Hebb, který jeden druh inteligence nazval jako vrozený a druhý jako „enviromentální“. Můžeme sem zahrnout verbální a numerické schopnosti, prostorovou představivost, paměť, psychomotorické schopnosti.

Od obecné inteligence je pak dále potřeba odlišit další druh, a to sociální inteligenci, tedy schopnost řešit sociální problémy. Využívá se přitom schopnost poznávání druhých (sociální prercepce) a schopnost sociálně jednat, přičemž obě tyto složky nemusí být v souladu, což je např. typické pro introverty. Ani úroveň obecné a sociální inteligence nemusí vzájemně korespondovat.

Zvláštním souborem schopností je tvůrčí činnost, kdy jejím výsledkem je něco nového, kdy jedinec má před sebou neznámý problém, s nímž nemá zkušenosti, ani pro něj nemá schéma řešení. Jedná se o kreativitu neboli tvořivost. Uplatňuje se zde divergentní myšlení, tedy tvořivé, vedoucí k několika možným řešením.

3.4 Postoje

Názory na to, co vlastně postoj jako jeden z prvků struktury osobnosti vyjadřuje, nejsou mezi psychology jednotné. Důležité je, že souvisí se vztahem jednotlivce ke světu, je to určité subjektivní vymezení se vůči okolním jevům související s procesem poznávání a cítění. Postojem je vyjádřeno zároveň i určité osobní hodnocení, ať už formou verbální či neverbální.

„Z hlediska subjektivní významovosti se rozlišují **centrální a okrajové postoje**: centrální jsou ty, které se týkají významných objektů (rodiče, zaměstnání, daňová politika státu), okrajové jsou méně významné (zahraniční politika Indie, vedoucí místního školského úřadu). Týž objekt může být ovšem u různých osob předmětem různých postojů, např. týž politik je někým hodnocen velmi příznivě, jiná osoba ho zavrhuje, třetí osobě je lhostejný apod.“ (Nakonečný, 1997. s. 118).

„Nejobecnější postoje, které určují celý životní styl a orientaci člověka ve světě, nazýváme *hodnoty* nebo *hodnotové orientace*, ...“ (Říčan, 2007, s. 105).

Specifickým druhem postojů jsou předsudky. Jedná se o převzaté iracionální postoje udržované tradicí (např. k určitým národnostním menšinám).

3.5 Motivy

Pojem motiv je odvozen z latinského slova *motus*, které znamená pohyb. Zde máme na mysli pohyb psychický. Je to součást struktury osobnosti, která dává intenzitu a směr pohybu myšlenky, představy, přání, rozhodnutí atd. To se pak promítá do chování jedince a vede k nějakému druhu uspokojení. Samotný způsob chování je určován a modifikován situací, v níž má dojít k dosažení uspokojení.

Rozlišují se formy a druhy motivů. Formami rozumíme potřeby (základní forma), zájmy, ideály. Druhů motivů je mnoho, týkají se obsahové stránky motivů, a je jimi vyjadřováno konkrétní uspokojení, které má být naplněno (např. bezpečí, sounáležitost).

Třídění druhů motivů:

- *biogenní nebo fyziologické* (potrava, spánek, apod.)
- *sociogenní nebo psychogenní* (člověk jako sociální bytost má potřebu komunikace, výkonu, opory atd.) (Nakonečný, 1997).

Základní motivy jsou tedy potřeby, které vyjadřují určitý deficit na úrovni fyzické i sociální.

Problematikou motivace se zabývali např. A. H. Maslow (základní potřeby, metapotřeby, hierarchie potřeb), J. P. Guilford (faktorová analýza potřeb), R. B. Cattell (přirozené motivy = „ergy“ a naučené motivační cíle = „sentimenty“, komponenty motivace), H. A. Murray (fenomenologické systémy motivů).

3.6 Projekce

Grafologie se řadí mezi projektivní metody, proto se v této podkapitole zastavím u toho, jak a proč projekce vzniká, tedy na jakém principu projektivní metody fungují.

Pojmu projekce odpovídá např. výraz promítání, vržení před sebe. Podle odkazu v Psychologickém slovníku je to neuvědomované „... přenášení subjektivních, popř. podvědomých přání, motivů a pocitů na jiné osoby či situace“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 456).

Výraz se začal používat v 90. letech 19. století v souvislosti s Freudovou psychoanalýzou. Sigmund Freud tímto pojmem označoval jeden z psychických obranných mechanismů proti vnitřně nepřijatelným představám, a z toho plynoucí úzkosti. Jiné formy psychické obrany jsou např. racionalizace, sublimace, konverze, regrese, vytěsnění. M. Nakonečný zastává názor, že Freudovo pojetí projekce zahrnuje nejen obranu proti úzkosti, ale i to, že způsob vnímání podnětů je ovlivněn individuálními vzpomínkami (Nakonečný, 1997). Obecně tedy součástí každého vnímání je určitá míra projekce psychického stavu a životního kontextu, která závisí na míře uvědomování si sama sebe, stupni sebepoznání, rozlišování sebe od ostatních a ostatního.

Proces toho, jak probíhá promítání vnitřních subjektivních obsahů na objekt, popisuje J. Šípek takto:

„Čím pevnější je vazba (tedy i afektivní) na vnější objekt a čím menší je možnost psychicky jej oddělit od sebe, tím snadněji se v nás rozezná přání, představa, touha, obecně stavy kontroverzní s naším vědomým očekáváním, vědomým přáním, vědomě přijímanými hodnotami. Tím snadněji dojde k oddělení „nežádoucích“ obsahů a jejich přesunutí na druhou osobu. Čím jsme vztahově k druhé osobě blíže, tím výraznější jsou emoce atp. a tím méně snadno jsme schopni nahlédnout svůj podíl na „tvorbě“ podoby toho druhého“ (Šípek, 2000, str. 11).

„Projekci usnadňuje neurčitost podnětového pole, které je projekčním prostorem“ (Šípek, 2000, str. 15).

Je-li čitelnost a členitost okolí v souladu s naším očekáváním, pak máme pocit, že je vše v pořádku a nevznikají větší potíže. Jiná situace nastane, když je okolí nezřetelné, málo strukturované. Zde se otevírá prostor pro kreativitu, tvoření, snění, i pro latentní obsahy jako např. komplexy, úzkosti, konflikty atd. „Intenzivní projekce přetváří realitu v iluzorní svět. Vyplňuje také prázdná místa psychických reprezentací tím, co tam subjekt „potřebuje mít“ (Šípek, 2000, s. 16).

Příkladem jsou běžné životní epizody, kdy dítě projeví slabost v situaci, kterou nezvládá. U rodiče se tím „vynoří“ jeho vlastní zážitky z dětství, které mu způsobily úzkost a které si již nechce připomínat. Rodič pod vlivem vzniklého vnějšího a zároveň i vlastního vnitřního tlaku reaguje zlehčováním, bagatelizováním, pohrdáním i zesměšňováním pocitům dítěte, čímž vlastně snižuje svou vlastní úzkost (Takový velký kluk a pláče – chlapi přece nebrečí! nebo To máš z toho, že zlobíš – tak já ti ještě přidám, abys měl proč brečet! nebo To nic není – jsou horší věci).

S projekcí se můžeme setkávat v několika podobách. V jedné z nich se jedná se o obranu a přemístění nežádoucích obsahů na jiné osoby, kdy se posouvají hranice „já“ a „ne-já“ a nežádoucí obsahy se tím mohou stát součástí „ne-já“, což umožní zachování vnitřní rovnováhy (např. rozezlený člověk viní druhého z agresivity). Další podobou je modifikace vnímaných jevů tak, aby upravený obsah odpovídal očekávání (např. přeslechnutí se nebo zkreslení obsahu ve svůj prospěch, kdy reakce druhých může znít: Slyšíš jen to, co se ti hodí.).

Pod pojem projekce se též zahrnuje promítání svého psychického stavu do uměleckých aktivit – hudba, malba. Do této skupiny lze zařadit i písemný projev. Tímto se dostáváme na půdu související např. s grafickými metodami, barvovými testy.

V širším slova smyslu je určitým druhem projekce i projev vnitřního psychického rozpoložení do chování, myšlení a prožívání (útěk, útok, strach, nebo afilativní chování, radost atd.), mimiky, gestikulace, držení těla i výběru oblečení,

interiéru bytu. V tomto širším významu se lze s projekcí setkávat běžně v každém lidském chování.

4 Symbolika písma

Pro většinu lidí je právě psaní jediným způsobem, jak se graficky projevují. „Písmo je určeno posunkem, posunek je určován vnitřním obrazem“ (Schönfeld, 1996, s. 33). Píšeme tedy například velkým písmem proto, že je to naše vnitřní potřeba. Nelze se tedy divit, že v rukopisu se nezhledka objevují symboly a obrazy, které jsou odrazem pisatelových vnitřních tužeb a přání, konfliktů, nebo také souvisí s jeho povoláním. Právě s tímto jevem mám zkušenost z praxe z rozborů rukopisů hudebních skladatelů, kdy bylo možno v textu naradit na znaky podobající se znakům používaným v notovém zápisu – např. basovému klíči, pomlce nebo notě. V jiném rukopisu, jehož autor trpěl srdeční chorobou, se téměř každé písmeno „o“ vyskytovalo v podobě tvaru srdce.

Grafolog, který se do hloubky zabývá písmovou symbolikou, musí disponovat hlubokou intuicí, musí tuto metodu používat citlivě a jemně, aby do písma nevkládal takovýchto obrazů i interpretací příliš mnoho, a samozřejmě musí být ve spojení se všemi zákonitostmi grafologického rozboru. Teprve v tomto spojení je možno, aby metoda měla svou váhu a přinesla cenné informace.

Významnou osobností, se kterou je pojem písmová symbolika svázán, je Švýcar Max Pulver. Dívá se na písmo jako na prostorový útvar, má vertikální rozměr – výšku, horizontální rozměr – šířku a třetí rozměr – hloubku vyjadřovanou tlakem, i když je hodnota tohoto třetího rozměru podle exaktního měření zcela nepatrná. Písmo tedy vnímáme prostorově, ne plošně (Tušková, 2004).

„Musíme vzít v úvahu, že trojrozměrnost vznikla mnohem později, než zorný prostor lidského oka. Stačí si připomenout, jak neuvěřitelně pozdě vnikl do malířství třetí rozměr, hloubkový, který je epochální vymožeností teprve renesančního umění. Trojrozměrnost je vlastně intelektuální, konstruktivní a tedy spekulativní kreací (viz umělá a složitá perspektivní soustava ve výtvarném umění). Původně pro člověka platil zcela jiný řád. Existovala pro něj oblast nahoře, která ztělesňovala všechnu světlost, všechnu krásu a všechno dobro, a oblast dole. Nahoře je životodárná moc, slunce a nahoře si člověk představoval

duchovní princip, božství. Dole je zemitost, tma, mocnosti noci a propast, neproniknutelná černá hlubina“ (Schönfeld, 1996, s. 36).

Od tohoto se odrážejí symbolikové písma. Za hranici mezi horní a dolní oblastí považují řádku, která symbolizuje práh vědomí. Vše, co je nad řádkou, vyjadřuje buď oblast duševní (střední zóna), nebo oblast duchovní (horní zóna – např. horní klíčky písmen). To, co je pod řádkou, souvisí s pudovostí, hmotou, nevědomím.

Další souvislosti potřebné pro vnímání celku jsou významy levé a pravé oblasti, přičemž levá strana má vazbu k minulosti a pravá k budoucnosti (dle hlubinné psychologie znázorňuje zároveň polaritu komplexu matka – otec). Pohyb pisatele na psací ploše zleva doprava symbolizuje tedy jeho vývoj. V symbolice matka znamená minulost a původ, otec budoucnost a dovršení.

Symbolem polohy rukopisu je jízda na koni. Představit si můžeme sami sebe jako jezdce na koni, který pádí kupředu za nějakým cílem. Kůň reprezentuje naši životní energii. Jezdec se při té rychlosti musí více položit na koně a na papíře se písmové znaky také naklánějí dopředu. Pokud jedeme – píšeme – pomalu, držíme se v sedle kolmo, tedy i rukopis je kolmý. Když se kůň vzpíná a brzdí a brání se pohybu vpřed, brzdí se i pohyb v písmu a písmena jsou zakloněna dozadu.

„Psaní odráží způsob, jakým pisatel zažívá svět, a jak v něm funguje“ (http://www.bbc.co.uk/oxford/content/articles/2007/05/23/handwriting_sybil.shtml, 30. 5. 2009).

4.1 Školní předloha

Výklad významu výrazového pohybu má samozřejmě více vrstev, je mnohoznačný, neboť i osobnost jedince je vícevrstvá. Musí se rozlišit mezi pouze osobními pohyby, ovlivněnými prostředím, věkem, vzděláním, zdravotním stavem, povoláním, a mezi pohyby kolektivními. Znamená to, že určitá skupina lidí vykazuje ve výrazovém pohybu společné rysy, ačkoli každý z nich je jako individuum odlišný. Jednou z kolektivních příčin ovlivňujících rukopis je např. národní abeceda, tedy školní předloha (setkáváme také s termínem školská

předloha), podle které se jedinci učili psát. Příloha B představuje současnou předlohu a v Příloze C je ukázka předlohy z roku 1830. Vývoj vzorů písma zachycuje Příloha D. Při rozboru rukopisu se pak metodou exaktního měření určují odchylky od školní předlohy, což má zásadní vliv na přikládání významů a interpretaci písmových jevů.

Opět mohu uvést jako příklad z praxe rozborů rukopisů některých hudebních skladatelů, kdy jsem se setkala s texty z konce osmnáctého a z devatenáctého století. Aby bylo možno s rukopisem pracovat, bylo třeba v archivech, knihovnách a muzeích získat materiály o tom, podle jaké školní předlohy se v dané době učilo psát. Při zkoumání takto starých písemností je zapotřebí přihlédnout i k zeměpisnému místu, kde výuka probíhala a k tehdejšímu vyučovacímu jazyku. Mnohdy se pisatel učil podle německé školní předlohy. Tahy a jevy vyskytující se v historických textech pokládány za normu vzhledem k okolnostem jejich vzniku, by při posuzování podle norem pro současné písmo byly pokládány za silnou odchylku a jejich interpretace by pak samozřejmě korespondovala s mírou této odchylky.

Školní předloha obsahuje tři skupiny písmen:

- jednopásmová, která stojí na základní lince ve střední zóně – a, c, e, m, n, o, u...; toto pásmo symbolizuje individuální vědomí, sebevědomí, praktickou činnost, sociální vztahy;
- dvoupásmová, tedy ta, která zasahují do dvou zón – h, b, d, g, p, y, k, l...;
- třípásmová, jež zasahují do všech tří zón – f, G, J...

Poměr mezi jednotlivými zónami tak, jak je předepsán, má být 1 : 2 :

3. V konkrétním rukopisu pak měříme odchylky od normy.

J. Jeřábek ve své knize *Grafologie – diagnostika osobnosti* (1999, s. 40) popisuje význam jednotlivých pásem podle hypotézy M. Pulvera:

Horní pásmo: nadindividuální vědomí;
                              duchovní oblast, etika, intelekt;

	náboženská víra, fantazie, intuice; aspirace;
<i>Střední pásma:</i>	individuální vědomí; sebevědomí, vědomá adaptabilita; praktická činnost, sociální vztahy;
<i>Řádka:</i>	práh vědomí
<i>Dolní pásma:</i>	nevědomí; mota, tělesnost, pudovost, erotika.

Kromě měřitelných odchylek od školní předlohy lze nacházet cenné informace ze způsobu provedení některých slov – zaváhání, přepisování a přeškrťování, zvýrazňování, propady pod řádku nebo naopak umístění nad řádku. Každé slovo vyvolává v psychice jedince určitou asociaci a tyto individuálnosti mohou více prozradit o jeho způsobu prožívání.

Naše školní předloha předepisuje polohu, která je pravosklonná, tedy ve směru k „Ty“, jazykem grafologa řečeno „srdečná“. Ale vývoj naznačuje, že postupně tendence směřují více ke kolmosti, tedy se více přibližujeme racionalitě.

4.2 Podpis

Důležitým vodítkem pro pochopení osobnosti pisatele je jeho podpis. Je to také symbol, výraz sebepojetí, zkratka osobnosti, představa o sobě, prožívání Já a ideální Já, pečť, vyjádření, jak se chce jevit. U podpisu si všímáme jeho umístění na psací ploše, čitelnosti, velikosti, obohacení v tazích nebo naopak zjednodušení, začátečních a koncových tvarů, rozdílu mezi provedením křestního jména a příjmení, odlišnosti od ostatního textu. Obvykle bývá podpis dynamičtější a tlakovější, než běžný text, z důvodu jeho častého používání. Nebývá výjimkou, že jedinec má několik variant podpisu, např. profesní, v soukromí. Rozdílnost může poukazovat na identifikaci s různými sociálními rolemi. Pisatele však pouze

z podpisu posuzovat nelze, protože okolnosti při podepisování ovlivňují výsledek a jako výrazový projev je podpis velmi omezený.

Čitelný podpis je projev vědomé sebe prezentace a přímé konfrontace s okolím. Nečitelnost můžeme při srovnání s čitelností ostatního textu považovat za snahu o anonymitu, zastírání sebe. Umístění vpravo na psací ploše svědčí pro aktivitu, optimismus, extroverzi, orientaci na cíl, střed a levá strana mohou vyjadřovat obavy, introverzi, nedůvěru, pasivitu, obracení se do minulosti, pesimismus až sebevražedné tendence. Je-li podpis oproti ostatnímu textu vyumělkovaný, podtržený nebo stoupající, pak může poukazovat na ambice, sebelásku, okázalost, výraznou aktivitu, někdy marnivost. Opačné významy má drobný a nevýrazný podpis s klesajícím zakončením. Svou interpretaci mají také tahy přeškrťávající jméno: vnitřní rozpor a nejistota, odmítání sebe sama a s tím související nízké sebevědomí.

„Dosud nepodařilo se vyzkoumat, proč mnozí lidé k svému podpisu přidávají zvláštní škrt, smyčku, podtržení čili *paraphe*. Nečiní tak jenom vysoce postavené osoby, i mnozí dělníci, řemeslníci, ba i zločinci připojují k svému podpisu jakž takž ustálené *paraphe*. Toto odpovídá ryze osobní zvláštnosti pisatelově a je tudíž výbornou rozpoznávací známkou v grafologii“ (Poppéeová, Zelinka, 1922, s. 100).

5 Písemný materiál pro rozbor

Pro zahájení práce na grafologickém rozboru je samozřejmě nutností shromáždit dostatečné množství vhodného materiálu, neboť na tom závisí kvalita a hloubka vytěžených poznatků. Za vhodný materiál se považuje rukopis, který vznikl spontánně, za optimálních vnějších i vnitřních podmínek. Za spontánní projev se považuje text, který není diktovaný ani opisovaný, optimální je osobní dopis, popis svého života nebo zážitku apod.

Podmínky vnější zahrnují vhodný typ papíru – nejlépe nelinkovaný formát A4, hladkou podložku pod papír taktéž bez linek, psací náčiní, které je pro pisatele obvyklé nebo oblíbené (příliš se nedoporučuje tužka, fix, pastelka nebo pero s kuličkovým hrotem), dostatek místa, dobré světelné a teplotní podmínky v místnosti. Rozsah textu má být cca 30 řádků v mateřském jazyce, eventuálně dle možnosti doplněný o další písemné projevy autora. Mohou to např. být různé jeho poznámky a zápisky z běžného všedního života. Pro aktuální rozbor by neměl být rukopis starší dvou měsíců.

Pro vnitřní podmínky je vlastně určující stav mysli autora, jeho současné rozpoložení, vliv látek ovlivňujících vědomí (alkohol, léky, drogy), zdravotní kondice.

„Únava a deprese se projevují zmenšenou rychlostí písma, tahy se zdrobňují a zároveň ztrácejí štíhlost, dále rostoucí nepravidelnost, vytvářením křečových pohybů a zkracováním napínacích pohybů, což má za následek, že dolní délky jsou často větší než délky horní, dále klesajícími konci písmen, která často padají až pod řádek, hlubokým navazováním horních značek a smyček, těstováním písma a stíráním tlakových rozdílů, užíváním oblých tahů, psaných s nápadnou ochablostí a s kaňkami. Jde-li o těžkou depresi nebo únavu, nevystihne pisatel už ani tvar písmen“ (Schönfeld, 1996, s. 43).

Navážu-li na předchozí odstavec, je pak logické, že i opačné – tedy radostné a euforické stavy se do písma promítají, a to ve vzletnosti a lehkosti tahů, stoupajícími řádky, velikosti znaků a vyšší dynamice projevu.

„Můžeme učinit závěr, že grafologie je schopná rozpoznat dopisy, které psali pacienti pokoušející se o sebevraždu, od těch, které byly napsány zdravými jedinci, a to na akceptovatelném stupni přesnosti. Tato odlišnost není odvozena od myšlenek, které jsou vyjádřeny v obsahu dopisů“ (http://www.medscape.com/viewarticle/554792_4, 18. 5. 2009).

Text vhodný pro rozbor je psán psacím písmem. Skript nebo verzálky (velká tiskací písmena) nám neposkytují takové množství informací.

Kromě znalosti výše uvedených vnějších a vnitřních okolností vzniku textu by měl grafolog mít dostatek informací o osobě pisatele. Usnadňuje to pak přikládání významů písmových jevů, zesiluje nebo zeslabuje to jejich váhu. Minimálně je třeba znát pohlaví, věk, národnost, povolání, vzdělání, event. tělesné vady, užívání brýlí, zda je levák či pravák. Z věku pak můžeme odvodit, jaká školní předloha platila v době, kdy u něj docházelo k fixování tvarů písmen. Pohlaví, ani chronologický věk ze samotného textu vyvodit nelze, můžeme je pouze odhadovat. Duševní stáří však určíme spolehlivě a může být v rozporu s chronologickým věkem. V souvislosti se stářím se v písmu vyskytují jevy jako tremor = třes, ataxie = porucha koordinace pohybů, agrafie = neschopnost psát.

Mohu-li se opět vrátit ke své praxi a k projektu týkajícím se rozboru rukopisů hudebních skladatelů, mohu potvrdit, že součástí mé práce bylo i hledání co nejpodrobnějších informací o životě skladatele – z jakých poměrů pocházel, jak vypadala rodina, kde vyrůstal, jaké bylo jeho dětství a další vývoj, důležitá místa a mezníky v jeho životě, jak probíhal jeho vývoj jako hudebníka, do které životní etapy patří rukopis, který jsem měla k dispozici. Čím bohatší byly zdroje informací, tím lépe se skládala po jednotlivých střípcích mozaika, která nakonec mohla vystihnout osobnost skladatele.

Vliv povolání je zvláště u některých profesí v písmu dosti nápadný. Např. u učitelů je mnohdy patrná snaha psát přesně podle školní předlohy, dojem z písma výtvarníků je jako by ho dotyčný opravdu maloval, u lidí manuálně pracujících se objevují signály o zručnosti, a také působí větší tíhou.

Nezbytnou výbavou grafologa je grafologická lupa, pravítko a úhloměr. Výhodou je, když může pozorovat pisatele přímo při psaní rukopisu určeném k rozboru a udělat si poznámky, jak text vznikal. Jednak si ověří, že podmínky pro psaní byly pro tento účel vhodné, vidí, zda pisatel dlouho přemýšlí o obsahu nebo zda píše spontánně a své myšlenky přenáší na papír bezprostředně, vidí, jak a v jakém místě uchopil psací náčiní, protože i to má vliv na tahy.

6 Postup při grafologickém rozboru

Proces grafologického rozboru se dá specifikovat popsáním několika kroků. Předpokladem pro zahájení práce je dostatek informací o pisateli a písemném materiálu uvedených v předchozí kapitole, a současně je třeba stále mít na zřeteli cíl rozboru, tedy za jakým účelem je rozbor prováděn. Obsahem posudku se budu podrobněji zabývat v další části práce.

V první fázi na sebe necháme písmo působit, aniž bychom cokoli analyzovali. Pouze sledujeme své pocity a dojmy při čtení, asociace, dáme prostor představám a metaforám, které v nás rukopis vyvolává. Intuitivní dojmy, postřehy a myšlenky si grafolog ihned zapíše – stačí heslovitý náčrt vystihující tyto impulzy. V této fázi rozhodně není místo pro jakoukoli interpretaci.

Popíšu svůj osobní přístup: Když začínám pracovat s rukopisem, vytvořím si prostředí, kde se cítím příjemně, pohodlně a kde nejsem rušena okolím. Vezmu rukopis a nejdříve jednoduše nedělám nic. Krátce takto setrvám a další chvíle věnuji uvědomění si sama sebe a naladění se na sebe. Teprve mám-li tento odstup, dívám se na rukopis. Vidím ho ne pouze jako popsany papír, ale s úctou k tomu, že je za ním člověk. Tím si zároveň uvědomuji zodpovědnost za svou práci a výstupy, které z ní vzejdou.

Další pozornost je zaměřena na markanty – tedy na pozoruhodné originální a dominantní znaky a zvláštnosti. Jak je uvedeno v knize *Grafologie – systém a technické termíny* (2001) „... grafologický znak něco vypovídá pouze tehdy, když se jakýmkoli způsobem odlišuje od školské předlohy. Modifikované tvary a jiné parametry písma bývají signifikantní, tedy významonosné. Nesignifikantní jsou znaky, které se nijak neliší od školské předlohy, jindy to jsou znaky, které mají střední hodnoty (ani malé, ani velké, ani široké, ani úzké atp.)“ (Kulka, 2001, s. 35).

Kvantitativně vyjádřené měřitelné hodnoty jevů jsou nezbytnou součástí v postupu grafologa. Měření se orientuje na odchylky od normy, tedy od školského způsobu psaní, a míra odchylky má váhu při určování intenzity významu znaku. Samotná interpretace významu znaku však souvisí nejen

s měřením, ale samozřejmě je nutné přihlížet ke konkrétnímu rukopisu a v něm se vyskytujícímu konkrétnímu znaku. Měříme tedy např. šířku písmen, vzdálenost mezi písmeny, vzdálenost mezi slovy, výšku jednotlivých zón a určujeme jejich vzájemný poměr, sklon písma. Pozornost je tedy zaměřena na popsateľné znaky.

Teprve tehdy, když nejprve rozebereme rukopis na jednotlivé dílky a detaily a když najdeme a pochopíme souvislosti výsledků měření a komplexních dojmových znaků, pak může nastat fáze, kdy se rozebrané může opět začít skládat, a to do obrazu vystihujícího celkovou charakteristiku osobnosti pisatele. Celá práce nakonec vyústí do písemného posudku, kterému ještě budu v této práci věnovat pozornost.

Grafolog se při rozboru rukopisu zabývá asi 500 znaky a jejich kombinace pak vytvářejí obraz mnoha vrstev osobnosti. Postihnout je všechny jednoduše nelze. Musíme mít tedy vždy na paměti, že lidská povaha není pouhým součtem zjištěných charakteristik, ale že teprve po důkladném vyhodnocení všech znaků a pochopení pisatele můžeme nastínit průřez jeho povahou.

7 Určování úrovně písma

Správné stanovení úrovně rukopisu je díky své problematičnosti úkolem pro oko zkušeného grafologa. Interpretace jednotlivých znaků písma se totiž může měnit právě v závislosti na celkové úrovni rukopisu. Výše úrovně nutně nekoresponduje se stupněm inteligence.

Pro příklad uvádím kritéria stanovení úrovně písma dle pohledu některých grafologických škol, jak jsou prezentovány při výcviku grafologů:

Saudkův pohled:

- spontánnost při výkonu psaní, přirozený rytmus neovládaný žádnými vedlejšími úmysly, původnost;
- rozvrh plochy – onu harmonickou souměrnost lze vytvořit, má-li pisatel dobrý odhad svých sil ke zdolání možných budoucích obtíží;
- originalita tvarů a její míra.

Pohled Flanderkové:

- vysoká úroveň – přirozenost (nikdy ne krasopisné a pomalu vykreslované); originalita, která není v rozporu s klasickým pojetím estetiky; čitelnost bez ohledu na rychlost; písmo musí zachovávat zhruba vyrovnanost poměru délky, šířky a výšky; jasné řádkování a správné rozvržení písma; písmo vyzařuje určité fluidum, ušlechtilost, mimořádnost;
- střední úroveň – vykazuje znaky sebeovládání, disciplíny, podřízení se zájmu celku; nesmí být vyumělkované nebo naopak banální; nesmí mít znaky nepoctivosti;
- nízká úroveň – písmo je pěstěné nebo krasopisné; vyskytují se přikrášlované nebo vylepšované tvary; nedbalé, hrubé, bezohledné a nečitelné písmo; písmo vysloveně levoběžné s různými zátočkami; písmo se znaky nepoctivosti; písmo pomalé, nepřirozené, manýrované;

Kulkův pohled:

- sleduje, jaká je odchylka od školní předlohy;
- písmo je zralé, rychlé, přirozené;
- sleduje, jak zachází s prostorem

Za přirozené písmo pokládá takové, které je nevyumělkované, prosté všech manýr, tvarované automatickým větným impulzem. Nepřirozenost písma vypadá jako hra na efekt, nebo plnění úlohy, která se ale přičí naší podstatě, zdůrazňuje se zde nedostatečně vyvinutá originalita.

Klagesův pohled:

- rozhodující je tvarová úroveň; Klages nadhodnocuje dojem z písma;
- rukopisy rozděluje na kladné a záporné (Tušková, 2006).

Fáze určení úrovně rukopisu je pro grafologa mezníkem, kde ho může potkat základní nebezpečí – určíme-li úroveň nesprávně, je pak celý rozbor chybný. Další znaky nalezené v písmu pak dostávají jiné významy.

8 Komplexní dojemové znaky

Pomocí dojemových znaků se snažíme podchytit vrstvu informací, kterou nelze získat ze znaků popsatelných ani měřitelných. Jsou tedy pro pojetí rukopisu jako celku nezastupitelným zdrojem poznání přispívajícího k pochopení pisatelovy osobnosti. Nejde o pouhé zachycení prvního dojmu, ani o osobní hodnotící postoj – pozitivní, negativní, příjemný, nepříjemný, ale cílem je vystižení vztahu v rámci formy, pohybu a prostoru. K vyjádření je zapotřebí disponovat bohatou slovní zásobou.

Pro práci s tímto druhem znaků budeme jen těžko hledat jasné návody nebo přímo metodiku, protože dojmy závisí na subjektivní výbavě a zkušenosti každého jednotlivého grafologa. Znamená to, že čím hlubší je jeho sebepoznání a čím vyzrálejší osobností je, tím méně promítá do grafologické diagnostiky své nevědomé stránky, což samozřejmě prospívá validitě výsledku rozboru.

8.1 Dojem z písmového obrazu

Vnímáme-li celek psací plochy, označujeme to za dojem z písmového obrazu. Zde se promítá celá osobnost pisatele. „Písmový obraz vypovídá především o jedinečném způsobu adaptace osobnosti, o jejích nejobecnějších vztazích ke společnosti i k sobě, o vyrovnanosti a psychické pružnosti“ (Jeřábek, 1999, s. 63).

Příklady slovního vyjádření z Jeřábkovy knihy (1999): Pro písmový obraz zde používá označení jako *vyvážený*, *elastický*, *uspořádaný* (odpovídá jak rovnováze duševní, tak i v sociálních vztazích), *neuspořádaný a rozkolísaný* (zvýšená labilita osobnosti, nevyrovnanost ve vztazích, zvýšená subjektivita), *hustý a sytý* (silná potřeba sociálních kontaktů, neumí si udělat od sebe odstup, ke světu přistupuje skrze smysly), *řidký s velkými mezislovními a meziřádkovými mezerami* (introverze, odstup až izolace), *strnulý* (malá psychická pružnost, myšlenková rigidita, mechanický způsob jednání), *neživotný* (bez života, necitlivost, lhostejnost, otrlost).

Působí na nás současně vyváženost celku, uspořádanost, hustota, rozložení z hlediska vertikálního i horizontálního. S přibývajícimi zkušenostmi roste i kvalita a výtěžnost tohoto prvního dojmu. Převládá-li jeden prvek na úkor všech ostatních, mluvíme o nadhodnotném písmovém obrazu.

8.2 Pohyb a forma

K dojmovým znakům dále řadíme pohyb v písmu a formu provedení. Pohyb je v rukopisu projevem biologické podstaty, tedy nevědomí jedince, má svůj rytmus, rozsah, elasticitu, dynamiku. Vystupuje-li v písmu pohyb nad formu, můžeme předpokládat, že pisatel inklinuje k bezprostřednímu citovému prožívání, pudovosti, emocím, vitalitě, což je pro jeho osobnost důležitější, než normy dané společností a hodnoty spojené s určitou formou. Písmo pak působí jako by bylo bez hranic, jako by mu psací plocha byla malá.

Opačné významy má forma, která reprezentuje záměr a je tedy odrazem vědomí. Převažuje-li nad pohybem, pak je pro pisatele důležité vědomí vlastního Já, ovládání a potlačování citů, potřeba vyvolat vnější dojem, trvání na pravidlech a normách, důraz na společenskou a kulturní orientaci. Písmo může působit až nepřirozeně prokreslené, často je z něj cítit snaha držet se školské předlohy.

Mezi pohybem a formou je vždy souvislost, vyskytují se neodděleně v každém rukopisu. Stupeň souvislosti vyjadřuje další parametr, a tím je tzv. fixace. Jeřábek (1999) ve své tabulce stupňů fixace rozděluje a popisuje pět kategorií (viz Přílohu E). V jednom rukopise se však vyskytuje vždy současně několik druhů fixací.

R. Pophal popsal šest stupňů fixace na základě různých vztahů mozkových center pallida, striga a cortexu.

- pallidum – prvotní centrum řízení vrozených rytmických pohybových instinktů;
- striatum – centrum tlumící pohybovou aktivitu, vytváří předpoklady pro záměrnost pohybu;

- cortex – koordinované, diferencované pohyby (Tušková, 2006).

8.3 Rytmus

Další dojemový znak související s pohybem a formou je rytmus. Je to vlastně opakování určitých podobností buď pohybu nebo formy v obdobných časových odstupech. Jde o určení toho, zda je písmo spíše rytmické, nebo spíše nerytmické, protože neexistuje písmo zcela rytmické, ani zcela nerytmické. Rytmus je přirozeným projevem života, vitality, vývoje, spěje vpřed a je jím vyjádřena touha po seberealizaci.

Při studiu rukopisu bereme v úvahu také individuálnost pisatelova projevu, tj. jaká je míra originality tvarů. Sledujeme nápaditost, používání přemrštěných tvarů (manýry), nebo naopak zjednodušování, nenápadnost. Obecně je tímto vyjádřena míra odlišnosti od průměru.

Rytmus pohybu je označení pro výrazné opakování pohybových celků. Kritériem je elasticnost písma. Vyjadřuje schopnost vývoje, změny, snadné přeorientace, psychickou dynamiku.

Rytmus formy se projevuje v opakující se podobě formy znaků v písmu. Pro přirovnání je možno uvést příklad listů na stromě. Každý strom má přírodou určeno, jaký tvar (formu) mají jeho listy. Přestože není každý jednotlivý list dokonale stejný, jeho forma se stále opakuje. Stejně tak je tomu i v písemném projevu. Jednotlivá písmena také mají svou předepsanou formu, ale nebylo by přirozené, abychom při psaní docílili vždy dokonalého tvaru. Odchytky od ideální formy jsou v určitých mezích výrazem pružnosti, živosti. Silná ztuženost formy naopak hovoří o dogmatickosti, nízké schopnosti se přizpůsobit, prázdňém formalismu. Nevýrazné opakování formy má souvislost s nestálostí hodnotových měřítek.

Rytmus členění je jinými slovy sledování rozdělení podobných úseků písma na psací ploše a promítá se zde celkový vztah pisatele k životnímu prostoru a okolnímu světu. Je-li rytmus členění výrazný, je zde patrná snaha působit na své

okolí, přetvářet ho, je to známkou celkové zralosti, schopnosti myslet plánovitě a systematicky.

8.4 Individuálnost

Individuální rukopis se liší od školní předlohy svou nápaditostí, jedinečností, manýrami, nebo svou nenápadností, prostotou, banálností. Stupněm individuálnosti je vyjádřena míra odchylky od průměru.

Výrazně individuální rukopis též ukazuje na osobnost vymykající se průměru, na vnitřní samostatnost, produktivitu a aktivitu. Málo výrazná individuálnost je spojována s jednoduchostí, skromností, odosobnění, konvenčností.

8.5 Harmoničnost

Posledním dojemovým znakem je harmoničnost rukopisu, která odráží celkovou zralost osobnosti pisatele a jeho vztah k okolnímu světu. Takový materiál působí vyrovnaně při současném vnímání všech předchozích dojemových znaků, tedy v něm pozorujeme vyvážený pohyb, formu i členění.

Z harmonického písma vyvozujeme rovnováhu, klid, rovnoměrnost, z neharmonického písma vlastnosti opačné.

Podrobněji se ještě zaměřujeme na parametry, kde se disharmonie objevuje, a z nich plynoucí interpretace:

- nevyváženost písmového pohybu – pudovost, protikladnost vědomých a nevědomých sil, zranitelnost, komplikovanost a konfliktnost, neklid, nespokojenost;
- nevyváženost formy – nevyrovnanost představ, vzorů a hodnot, mnohostrannost, rozpornost;

- nevyvážené členění – nevyrovnanost vztahů s okolím, neschopnost uspořádat si vlastní život.

9 Měřitelné a popsatelné znaky

K určování druhu a kategorie těchto znaků je zapotřebí použít nezbytné grafologické pomůcky, a to lupu, úhloměr a grafologické pravítko. Například kvalitu čáry nelze pouhým okem rozpoznat, a ani některé další důležité detaily, mající velkou výpovědní hodnotu bez těchto pomůcek neidentifikujeme.

9.1 Tlak

Tlak je v písmu výrazem pudové síly – libida, životní energie, vitality. Je to síla, kterou píšící ruka působí proti podložce a která odpovídá způsobu vynakládání síly při zdolávání překážek.

Silný tlak způsobuje vrývání hrotu psacího náčiní do papíru a písmo se tak diferencuje na stínové a vlasové tahy, působí na nás plasticky. Tlakové písmo cítíme i na dotek, když lehce bříšky prstů přejíždíme po rubové straně rukopisu, kde nahmatáme protlačenou stopu písma. Někdy stačí k rozpoznání pouhý pohled na rub papíru. Významy silného tlaku: vitalita, energie, radost, vytrvalost. Výskyt lze často najít v písmu sportovců, řemeslníků nebo obecně u lidí, kteří pracují manuálně.

Slabý tlak naproti tomu na rubu rukopisu zanechá pouze minimální stopu a plochu papíru vidíme téměř hladkou. Dokonce i v místech vyžadujících udělat tečku, nevyvine pisatel dostatečnou energii, aby došlo k protlačení. Tečku vlastně napíše tak, že se pouze dotkne papíru. Souvisí to s menší vitalitou, slabou pudovostí, vyhýbání se překážkám, pohyblivostí, odklonem od tělesného k duchovnímu.

Postrádá-li písmo tlak, je to posuzováno jako individualita, protože se odchyluje od školské předlohy, kde je tlak v určitých tazích předepsán. Při nepatrném tlaku pero jen lehce klouže po papíře a zanechává tenkou jednotvárnou stopu a působí ploše. Beztlakové písmo je projevem pružnosti a přizpůsobivosti, zbabělosti, neschopnosti překonávat překážky, citlivosti až jemnocitu.

Tlakové zdůrazněné začátky slov jsou připočteny snaze vzbudit dojem, zdůraznění svého Já, samolibost, vypočítavost. Tlakový důraz v koncovém tahu je vykládán jako akcent při styku s druhými, autoritativnost, arogance, tvrdohlavost. U diakritických znamének se může jednat o přehnané puntičkářství a přeceňování nepodstatného.

Rytmus a pravidelnost tlaku ukazuje na osobnost vyrovnanou, podle Eysenckova modelu odpovídá jeho temperament sangvinikovi. Tlakové nepravidelnosti lze nacházet v písmu osob nestálých, nevyrovnaných, někdy i násilnických. Vyskytuje-li se tlak pouze v některých místech textu a je-li nashromážděný v tzv. tlakových blocích, je možno v pisateli hledat vznětlivost, výbušnost, citovou labilitu, a také to může být upozornění na duševní poruchu.

K určení tlaku je zapotřebí originál písemnosti. Zajímavé postřehy může přinést zaměření se na jednotlivá slova nebo slovní spojení, kde se vyskytuje např. zesílený tlak nebo tlaková nepravidelnost. Může to být emocionální reakce na příslušné slovo nebo spojení.

9.2 Tah, čára a jejich význam

9.2.1 Tah

„V rámci symbolického přístupu k rukopisu můžeme chápat tah jako trojrozměrný (má výšku, šířku, hloubku). Převládá-li v písmu vodorovné pnutí, hovoříme o tahu vodorovném, jenž se objevuje u pisatelů, kteří mají silné cílové představy. V hloubkovém pnutí se projevuje především vitální pružnost pisatele a výškové pnutí je projevem jeho výkonnosti, ctižádosti a rozrůzněnosti. Pomocí těchto tří charakteristik můžeme soudit, zda je tah dynamický nebo ne. Dynamické písmo by mělo mít alespoň jedno pnutí. V plně dynamickém písmu lze intenzitu jednotlivých pnutí od sebe těžko oddělit“ (Jeřábek, 1999, s. 102).

Při chybějícím pnutí ve směru vertikálním vykazuje písmo malé výškové rozdíly, je-li malé pnutí v horizontální rovině, pojí se s pomalostí, třaslavostí a nespojitostí. Písmo bez hloubkového pnutí působí ploše, neplasticky.

Tyto ukazatele jsou např. při výběrových řízeních důležitým zdrojem informací o tom, zda kandidát svým založením odpovídá představě zaměstnavatele a požadavkům na obsazení pracovní pozice.

9.2.2 Čára

Vedením psacího hrotu po papíře tedy vzniká tah a tím zároveň výsledná stopa, kterou v grafologii označujeme jednoduše jako čára. Za pomoci lupy můžeme rozeznat čáru homogenní, granulovanou nebo amorfní. Homogenní čára působí pevně, je zřetelná, hustá a hladká a můžeme ji považovat za znak síly, vůle a stability. Struktura granulované čáry je složená z jednotlivých bodů – teček, je pórovitá, její okraje jsou nepevné, trochu rozmazané a roztřepané. Signalizuje labilitu, vnitřní disharmonii a rozpor, vzrušivost. Dále čára amorfní je popisována jako nečistá, lepivá, neprůhledná, bez čisté struktury a odráží se v ní citová nevyhraněnost, tupost a nudnost.

Dalšími termíny používané u čar v grafologii jsou ostrost a těstovitost neboli pastóznost. Tyto jevy souvisí s držením pera. Dlouhé držení má za následek těstovitou čáru, jejíž kontury nejsou jasně ohraničené a tahy směrem k pisateli i od něj mají stejnou šířku – na rozdíl od školské předlohy, ve které jsou základní tahy směrem k pisateli stínovány vyšším tlakem a vlasové tahy směřující od pisatele vzhůru jsou spojeny s nižší intenzitou tlaku. Krátké držení pera, tedy je-li ukazováček a prostředníček blízko špičky psacího náčiní, způsobí ostrou čáru.

9.3 Způsoby vázání

Vázání je způsob spojování základních tahů písma a patří k nejcharakterističtějším výrazovým znakům. Normu opět představuje školská předloha předepisující oblé spoje. Označujeme vázání školské, typické, smíšené a setřelé. Většinou se v písmu vyskytuje více druhů vázání – tedy smíšené. Forma vazby je nejlépe zřetelná na písmenech m, n, u, i. Typickými vazbami jsou girlanda, arkáda, úhel, dvojoblouk a setřelá vazba, která se nazývá nitka. Ukázky vazeb (viz Přílohu F).

- Girlanda – nese rysy misky nebo nastavené dlaně. Postup při psaní působí lehce, přirozeně a nenuceně a vyjadřuje vlídnost, přátelskost, otevřenost a citlivost pisatele. Lze předpokládat srdečnost, hovornost, týmového hráče. V kombinaci s ostatními znaky může nabývat i záporných charakteristik, a to nerozhodnost, sklon k nesamostatnosti a přílišné povolnosti. Snadno přijímá podněty zvenčí, a tak bývá lehko ovlivnitelný. Existuje několik druhů girland: pravé, nepravé, pevné, nepevné, prosmyčované atd. Každá z nich modifikuje základní vlastnost girlandy.
- Arkáda – působí jako most, klenba, průčelí nebo fasáda, ale nevíme, co je ukryto za ní. Arkáda je pravým opakem girlandy. Uzavírá se, nepřipouští ohled do vlastního nitra jako by se chránila před něčím nepříznivým. Pisatel se vyznačuje zdrženlivostí, rozvážností, upjatostí, je zatižitelný a odolný, diskrétní, drží si odstup. Forma má zde přednost před obsahem. Podle dalších znaků usuzujeme, zda u pisatele není tendence k negativním projevům, jako citový chlad, zda svou uzavřenost nevystupňoval až v předstírání, neupřímnost, nelaskavost. Je-li součástí písma nižší úroveň, bude poukazovat na vnějškovost, předpojatost, sklon k přetvářce a nepoctivosti. Stejně jako u girlandy, i arkáda může být psána více způsoby, které stojí za hlubší studium, a tyto detaily mohou mít zásadní vliv na interpretaci výše popsaných významů.

- Úhel – podobá se blesku. Bývá dole i nahoře špičatý. Úhlovým písmem píší energičtí pisatelé a velkou pevností a sebejistotou, díky níž jsou nepoddajní a tvrdí. Neuhnou před konflikty a často je i vyhledávají, jsou to lidé činu mající sklon k ovládání druhých a vnucování svých představ. Jsou kritičtí, principiální, spolehliví, zodpovědní, individualisté. Vnitřně jsou napjatí až rozpolcení, citově chladní. Mohou být snadno vydražditelní.
- Nitka – připomíná hada nebo vodu, tedy formy, které snadno mění tvar. Nic zde není pevné a trvalé. Je opakem úhlu, znakem proměnlivosti, ovlivnitelnosti, velké citovosti, vzrušivosti. Vyskytuje se u pisatele s kombinačními schopnostmi a rychlým myšlením, velkou intuicí, schopností se vcítit a přizpůsobit se okolí. Vykazuje umělecké sklony, psychologické nadání, odmítá pevné vazby. Neustále někam spěje, touží po zážitcích. Má potíže s rozhodováním, koncentrací. V písmu nižší úrovně se objevují vlastnosti jako slabá vůle, sklony ke střídání nálad, labilitě, až hysterickým projevům. Nitku tedy můžeme najít u dobrého psychologa nebo diplomata, až po beztvárovou nebo labilní osobnost.
- Dvojoblounk – Tento druh vazby není příliš častý. Setkáváme se s podobnými významy jako u nitky. Oproti nitce je dvojoblounk zřetelnější. Vzorec chování je přizpůsobení se, potlačení vlastních názorů, labilita a nevyhraněnost, nerozhodnost a také diplomacie.
- Školské vázání – působí jako podle šablony. Když autor přísně dodržuje školní předlohu, usuzujeme na smysl pro povinnost, poslušnost a píli, nechybí pečlivost. Při zjištění negativních projevů v písmu mohou být na druhé straně vlastnosti jako je duševní nevyspělost, strach ze zodpovědnosti, potlačení všeho individuálního a zařazení se do průměru, snaha splynout s davem, maska, za kterou se dá dobře schovat.

9.4 Velikost písma

Velikost písma je přesně měřitelný znak, jehož průměrná hodnota je 2 – 3 milimetry. Tento parametr měříme ve střední zóně, tedy na malých jednopásmových písmenech a, e, m, n, u, atd., v souladu s jejich sklonem a na několika místech v textu – nejlépe na začátku, uprostřed a na konci. Význam hodnoty této veličiny obecně lze vidět jako přímou úměru k sebedůvěře a velikost osobního sebevědomí, prožívání Já, vztah Já a okolní svět, potřebě seberealizace, vitalitě. Při měření získáme také představu o kolísavosti, tendenci ke zvyšování nebo zmenšování střední zóny, což také zpřesňuje významy velikosti písma. „Dochází-li postupně např. ke zmenšování krátkých písmen, je zdůrazněné sebevědomí pouze předstíráno a lze usuzovat na nepřirozenou suverenitu“ (Kulka, 2001, s. 122).

9.4.1 Velké písmo

O velkém písmu hovoříme, je-li výška střední zóny vyšší než 3 milimetry. Velkým písmem se projevují zvýšené osobní nároky nebo je jím zdůrazněn sebecit. Je extravertní, mladé. S přihlédnutím k ostatním znakům může mít význam v míře pocitu vlastní síly, pudovosti, energičnosti, ctižádosti, potřeby sebeprosazení, pocitu nadřazenosti, dále může ukazovat na soutěživost, manipulaci s lidmi, egoismus, trvání na svých názorech, v citovém prožívání na náruživost, nadšení, romantismus, horší přizpůsobivost. Podrobněji k velkému písmu:

- velké písmo nepřirozené – touha po velikosti, snaha něco znamenat, domýšlivost, pýcha;
- nadměrně velké písmo – schází dostatečná sebekontrola, subjektivismus, náruživost, roztěkanost, bezohlednost, nedostatek koncentrace;
- nadměrně velké písmo s dobře vyjádřenou formou, ozdobné – nádherymilovnost, potřeba oslnit, marnotratnost, sebeláska.

9.4.2 Malé písmo

Malé písmo opět s respektováním ostatních grafologických parametrů může být výrazem nízké vitality, utlumení životních impulsů, sebedisciplíny, vytrvalosti, píle, skromnosti, podřídivosti, nedostatku sebedůvěry, ohleduplnosti, jemnocitu, rozumovosti ve smyslu pro realitu, věcnosti, střízlivosti, pozornosti k detailu, koncentrace, kritičnosti, objektivitě, potřeby přesnosti, smyslu pro povinnost. Nelze ale říci, že je prostým opakem písma velkého. Hodnoty naměřené ve střední zóně jsou v případě malého písma menší než 2,5 milimetru.

Podrobnosti k malému písmu:

- malé písmo nepřírozeně ztuhlé – strach, slabost popudů, stísněnost, úzkostlivost, silný pocit vlastního selhání;
- velmi malé písmo (střední zóna menší než 1,5 mm) – stydlivost, malichernost, pocity méněcennosti, potlačování sebe sama.

9.5 Sklon písma

Úhel sklonu písma je hlavně vyjádřením poměru racionality a emocionality, a taktéž vyjadřuje sociabilitu. Opět je to měřitelná hodnota a získáme ji určením úhlu, který svírá základní linka s tahy vedoucími směrem k pisateli. Všímáme si nejen samotné hodnoty úhlu, ale také kolísavosti sklonu písma.

Rozlišujeme písmo stojaté, jehož tahy svírají se základní linkou téměř pravý úhel, písmo pravosklonné – je-li velikost úhlu cca 75 °, písmo výrazně pravosklonné při hodnotě úhlu kolem 60 °, silně pravosklonné svírající úhel menší než 45 °. Je-li úhel tupý, tedy větší než 90 °, pak písmo označujeme za levosklonné. Vzhledem k tomu, že pro naši kulturu je přirozený pravý sklon písma, mají odchylky od pravého úhlu směrem k levosklonnosti větší diagnostickou hodnotu, než stejné odchylky vpravo.

Význam vyplývající z tohoto parametru je podle Jeřábka „... poměr citlivosti a rozumovosti v prožívání, poměr mezi impulzivností a sebekontrolou, závislostí a

nezávislosti na okolí, intenzita a přirozenost emocionální odpovědi“ (Jeřábek, 1999, s. 93).

9.6 Šíře – těsnost

Tento rozměr v písmu je analogií šíře volnosti, kterou pisatel dopřává projevům své osobnosti v sociálním kontextu.

9.6.1 Primární šířka

Pojem šíře (nebo šířka) musíme ještě rozčlenit na další konkrétnější a zpřesňující grafologické parametry, a to na primární, sekundární a terciální šířku.

Primární šířka je označení pro horizontální rozměr znaku, stanovuje se na písmenech „m, n, u“ tak, že změří vzdálenost mezi prvním a posledním základním tahem písmene. Za střední hodnotu se pokládá poměr 1 : 1 s výškou střední zóny. Je-li poměr 2 : 1, jedná se o široké písmo, opačný poměr označujeme za těsné písmo (v některých pramenech se používá pojem úzké).

U širokého písma je v popředí zájmu směr a vztah k objektu Ty, snaha k němu dorazit co nejdříve. Očekávejme tedy spíše extroverzi, sociabilitu, družnost, velkorysost, schopnost a potřebu rozšiřovat si obzor, ochotu a radost z přijímání nového. Nadměrně široké písmo je projevem nedostatečného ovládání svých potřeb, chamtivosti, plýtvavosti, náročnosti, chybí správná míra vztahů vůči druhým – pisatel má tzv. „široké lokty“.

V opačném případě – v těsném písmu – můžeme uvažovat o uzavřené sebekázní, strachu z budoucnosti, vážnosti, introspekci, nespontánnosti, ale také o svědomitosti, spolehlivosti, málo četných, avšak intenzivních vztazích. Nadměrně těsné písmo přechází až do tzv. krycích tahů, kdy tah nejde vpřed, čili jeho šířka je nulová. Např. u písmen s horními nebo spodními kličkami (k, l, h, j, y...) i ve střední zóně (a, e, o...) se plocha uvnitř kličky zcela vytratí. Tahy, kterými je klička tvořena, se vlastně překrývají. Zesilují se tím významy těsného písma – pisatel prožívá potlačované stavy úzkosti nebo chce něco zakrýt, zatajit. Znaky těsného písma i krycí tahy lze zcela běžně najít ve většině rukopisů.

9.6.2 Sekundární a terciální šířka

Sekundární šířka je vzdálenost mezi sousedními za sebou jdoucími písmeny v jednom slově a odráží pisatelům vztah k sociálnímu okolí.

Konečně terciální šířkou rozumíme velikost mezer mezi slovy a vykládáme ji jako vztahování se ke světu. Malé mezislovní mezery (méně než 4 mm) jsou znakem extroverze a pohotovosti, intuice, nedostatku logické jasnosti, převažuje smyslový názor.

Velká terciální šíře (nad 6 mm) ukazuje na introverzi, dají se očekávat obtíže se společenským kontaktem, až sociální bariéry, pisatel může být podezřivý nebo vztahovačný.

9.7 Spojitost – nespojitost v písmu

To, zda je písmo považováno za spojité, je dáno počtem písmen, která jsou spolu spojena bez přerušení tahu. Za střední stupeň spojitosti se pokládá napsání 4 – 5 písmen bez přerušení tahu, tj. bez zvednutí psacího hrotu nad papír. Malá spojitost je vymezena spojením méně než 4 znaků, velká spojitost více než 5 znaků. Nejvhodnější k určení spojitosti jsou slova, která neobsahují diakritická znaménka a kdy tedy pisatel nemá impulzy ke zvedání pera za účelem napsání háčku, čárky nebo tečky. Někteří jedinci však spojují i tato znaménka s příslušným písmenem nebo i s následujícím písmenem, což je považováno za vyšší stupeň spojitosti.

Plynulost duševních procesů, kombinační lehkost, plánovitost a důslednost se odráží ve spojitém písmu. V negativní poloze může znamenat, že pisatel nedostatečně rozlišuje, má nedostatečný postřeh pro jednotlivosti, malou pohotovost a nesamostatný úsudek.

Nespojité písmo se projevuje častým přerušováním tahu, až oddělováním jednotlivých písmen (nevztahuje se na skript). Základní psychologický význam je

v pohledu na návaznost psychosomatických procesů, analytický nebo syntetický způsob myšlení nebo absence intuice a předvídavosti.

9.8 Plnost – hubenost písma

Při určování tohoto parametru si všímáme ne šířky písmen, ale plošné kvality písma, projevující se zejména ve smyčkách písmen a, o, j, y, f, l, k, h. Opět při tom vycházíme ze školní grafické předlohy, která představuje střední hodnotu.

Plnost – plošná písmena mají rozprostraněné, oblé tvary, rozšířené smyčky, zmnožené obloukovité čáry a podobně. Hubené písmo se vyznačuje redukcí pokryté plochy na minimum a smyčky tohoto typu písma jsou úzké, až vyjádřené v jedné čáře, event. krycím tahem. Poměr mezi plností písma a hubeností v grafologii poukazuje na poměr mezi konkrétností a abstrakcí, obrazotvorností a schématicností, imaginací a suchou logikou.

Plným písmem se projevují jedinci s vyvinutou fantazií a představivostí, nebo se sklonem k názornosti a ke konkrétnímu vyjadřování. Opačný pól – tedy hubené písmo – je produktem člověka, který se vyznačuje bystrostí, je kritický, chápe abstrakci, schémata. Další roviny nabývá plnost a hubenost zohledníme-li tento jev v jednotlivých pásmech neboli zónách, popsanych v podkapitole 2.0, a přiřadíme-li příslušný symbolický význam, který je k jednotlivým pásmům váže. Např. hubenost ve středním pásmu značí nedostatek sebedůvěry, nenáročnost, jednoduchost, vážnost, citový chlad.

9.9 Zjednodušení – obohacení

Opět vycházíme z normy – tedy předepsaných tvarů písmen dle školní předlohy, což představuje střední hodnotu.

Zjednodušení tvarů je také provedení, kdy se písmena redukují vynecháním méně podstatných částí, což by ale nemělo mít vliv na čitelnost. Základní výklad zjednodušení je míra věčnosti, rozumovosti, praktičnosti a účelnosti myšlení.

Při obohacení se naopak vyskytují nadbytečné tvary. Obohacení je výrazem fantazie, citovosti, vyjadřuje váhu, která je kladena na vnější formy věcí, a také na svůj zevnějšek, promítá se zde úroveň estetického vkusu, sklon k manýrám a případně i arogance. V případě obohacení, tak zjednodušení se také jedná o způsob sebe prezentace.

9.10 Délkové rozdíly

Naše abeceda obsahuje písmena krátká (a, e, m), střední (j, l, p, k) a dlouhá (f, G, J), jinými slovy jednopásmová, dvoupásmová a třípásmová. Střední zóna (pásmo) je vyplněna písmeny krátkými. Za průměrnou hodnotu výšky střední zóny pokládáme rozměr 3 milimetry.

Délkovou rozdílností se rozumí poměr krátkých délek ke středním, přičemž střední hodnotou je poměr 1 : 2. Menší poměr je označován za malý rozdíl délek, větší za velký rozdíl délek. Musíme si ještě všimnout toho, co je příčinou délkové rozdílnosti. Nemusí ji způsobovat dlouhé tahy ve spodním a horním pásmu, ale např. malá střední zóna (méně než 3 milimetry). Významy tohoto parametru jsou dynamika osobnosti, vyrovnanost, stupeň osobních ambicí.

Vybíhání tahů v horních délkách je vlastně biologicky neúčelný pohyb. Do činnosti jsou při něm uváděny slabší svaly – napínače ruky. Převažuje-li nebo je-li jakkoli zdůrazněná horní zóna, uvažujeme o pisateli schopném se nadchnout, se sklonem k abstraktnímu myšlení, duchovním zájmům, toužícím po poznání a sebezdokonalování, ale může zde být i určitá nereálnost a nezakořeněnost, odcizení od každodenního života. Vyrovnané horní délky patří osobě s vyrovnaným intelektuálním výkonem.

Zdůrazněné dolní délky signalizují vazbu na instinkty a pudy, smyslnost, stálost až ulpívavost, potřebu zakotvení v domově a tradici, smysl pro realitu, účelovou střízlivost, vztah k materiálu, důkladnost, žití každodenního života. Z biologického pohledu je pohyb tímto směrem přirozený; způsobují ho ohýbače ruky, které jsou silnější.

9.11 Pravoběžnost – levoběžnost

V naší kultuře píšeme zleva doprava, a také vzory písmen školní předlohy vykazují mírnou pravoběžnost. To, co sledujeme při grafologickém rozboru, je ubíhavost pohybu, tedy pohyb směrem k Ty, resp. ke světu, snahu o dosažení cíle. Projevuje se tím podnikavost, orientace do budoucnosti, snaživost, aktivita, ale i potřeba sociálních kontaktů, až závislost na okolí, přílišná zaměřenost na ostatní a nepozornost k vlastnímu Já.

Pravoběžnosti odpovídá zjednodušení formy písmen, pravý sklon písma, koncové tahy prodloužené směrem vpravo, větší spojitost, diakritická znaménka posunutá od příslušného písmene doprava.

Levoběžnost naproti tomu obrací pravoběžné tahy zpět ke svému Já. Může to být projevem vytrvalosti, houževnatosti, odolnosti, i sobeckosti, vracením se do minulosti, introverze, nedostatku soucítění, potřeba vlastnit. V horní zóně je to známka výrazné sebereflexe, pohybování se ve svém vnitřním světě, vzpomínání, iluzí. Levoběžnost ve střední zóně charakterizuje egoismus, ješitnost, citovou uzavřenost, samolibost, a v dolní zóně sklon ke hmotě a pudům, sexuální představy, nezpracovaná vazba na matku.

9.12 Rychlost písma

Rychlost písma je jedním z nejdůležitějších parametrů v grafologii, protože se od ní odvíjí váha ostatních hodnot a skutečností zjištěných v rukopisu. Vyjadřuje tempo prožívání, somatické i mentální aktivity, pohyb ke společnosti, k budoucnosti a k cíli.

Rychlé písmo se vyznačuje pravoběžností, šířkou, spojitostí, nepřesností, umístění diakritických znamének, je živé, svižné, lehké, přirozené. Jeho význam lze spojit s přirozeným projevem, temperamentem sangvinika nebo cholerika, extroverzí, snaživostí až horlivostí, optimismem, ctížádostí, živostí, impulzivností,

v negativních projevech s neklidem, nepozorností, nesoustředěností, nespolehlivostí a nedostatkem sebevlády.

Naproti tomu za znak pomalého písma je považována pečlivost a preciznost provedení formy písmen, nespojitý tah, přesně umístěná diakritická znaménka, zužující se levý okraj psací plochy atd. Působí dojmem nejistoty a váhání, zabržděnosti až těžkopádnosti. K pomalému písmu patří vlastnosti jako vyrovnanost, klid, temperament melancholika nebo flegmatika, smysl pro detail, pečlivost, introverze, smysl pro realitu, odolnost, introspekce, přemýšlivost, plánovitost, konzervatismus. Negativní výklad je slabá vůle, váhavost, nedostatek bezprostřednosti, bázlivost, těžkopádnost.

9.13 Členitost

U lidí, kteří si snaží udržet nadhled, jasnost a mají organizační talent, etické hodnoty, teoretické myšlení, smysl pro pořádek, se setkáváme zároveň s uspořádaným a vyrovnaným odstupem řádků i slov. Grafologie pro tento parametr používá označení členění písma, nebo členitost.

Všímáme si celkového pojetí psací plochy a rozvržení textu na ní, tedy zda jsou vytvářeny odstavce a další strukturování textu, zda jsou slova a řádky jasně odděleny a navzájem se neproplétají – tomuto jevu říkáme řádkový průplet. Opačné projevy – tedy nestrukturovaný, nepřehledný text, řádkový průplet, výrazné nepravidelnosti mezer mezi slovy nebo řádky apod. označujeme za nečlenitost.

9.14 Řádkování

Pojmy používané grafologem pro označení průběhu řádků jsou např. rovný, stoupavý, klesavý, stupňovitě stoupavý, stupňovitě klesavý, řádek klenutý – vypuklý a řádek hloubený – vydutý. Řádky jsou pouze fiktivní linky, protože jak je již zmíněno v kapitole o materiálu vhodném pro rozbor, píše se na nelinkovaný

papír bez podložky naznačující vedení linek. Průběh řádků často souvisí s aktuálním psychickým stavem, přičemž linku pokládáme za práh vědomí.

Významy jednotlivých druhů řádků podle Jeřábka:

rovný řádek: vyrovnanost, cílevědomost, sebekázeň, vytrvalost, smysl pro pořádek, spolehlivost, rozumovost, psychická zatížitelnost;

stoupající řádek: nadšení, radost, optimismus, vzrušení, aktivita, podnikavost, ctižádost, horlivost, nedostatek vytrvalosti, poddajnost, ovlivnitelnost, ochablost, rezignace, lenost;

vlnitý řádek: labilita, nepevnost, nespolehlivost, nerozhodnost, citlivost, přizpůsobivost, diplomacie;

vypouklý řádek: počáteční nadšení, aktivita, která ochabuje, znavitelnost, ochladnutí, nedostatek vytrvalosti;

hloubený řádek: narůstání aktivity a citu, po úvodní skepsi nadšení, mobilizace sil;

taškovitě stoupající řádek: boj mezi afekty a sebevládou, snaha ovládnout své popudy;

taškovitě klesající řádek: boj proti skleslosti, únavě, depresi, pesimismu, pocitům méněcennosti (Jeřábek, 1999).

9.15 Okraje

Celkovým rozvržením písma na papíře vznikají okraje, které souvisí s členěním písma, schopností využít psací plochu. Pokládáme-li psací plochu za životní prostor pisatele, můžeme zde vidět, jak se v něm pohybuje, jaký k němu má vztah, jak vlastně dokáže naplnit svůj život. Každý okraj má svůj význam.

Pro horní okraj se v literatuře někdy objevuje označení „okraj úcty“, podle toho, jak jej nazvali učitelé krasopisu. Zachováváme ho proto, že se jím vyjadřuje zdvořilost nebo uctivé chování. Symbolizuje tedy slušnost k jiným lidem a

vyjadřuje také zachování distance, je výrazem konformity a vkusu. Úzký horní okraj může naznačovat nedostatečný osobní odstup, podlézavost, vtíravost nebo familiárnost, přílišnou šetrnost.

Je-li širší dolní okraj, přičítáme to preferenci formy nad obsahem, je zde patrný silný vliv společenské povinnosti, ne však upřímnost. Úzký dolní okraj nasvědčuje smyslu pro obsah nebo sdělovací živosti, pokud je písmo rychlé. Setkáváme se s ním však i u lidí, kteří neradi začínají novu stránku, protože mají nepříjemné pocity spojené z každé změny situace.

Levý okraj je považován za široký, měří-li k okraji psaných řádků nad dvacet milimetrů. Ukazuje na společenský takt pisatele, okázalost, blahobyt až snobismus, estetické cítění, nechut' ke změnám. Měří-li méně než pět milimetrů, pak jej hodnotíme jako úzký, vyjadřující spořivost, skromnost, malichernost, neformálnost, netaktnost, nevкус. Informační hodnotu však nemá pouze šíře, ale také průběžný tvar okraje. Vyrovnaný okraj svědčí o pečlivosti, smyslu pro pořádek, sebeovládání a stabilitě výkonnosti, zužující se levý okraj o opatrnosti, šetrnosti, uvážlivosti, nedůvěře. Jako projev nehospodárnosti, netrpělivosti, impulzivity, ponoření se do věci, lze vykládat rozšiřující se levý okraj.

Pravý okraj se opět dá spojit se směrem vedení písma, se směrem k Ty a k budoucnosti. Široký pravý okraj najdeme u lidí s obavami z budoucnosti, s nechutí ke kontaktu s vnějším světem, se sníženou sdělovací potřebou, a také u neurotiků. Pokud je pravý okraj úzký, dopsaný až ke hraně papíru, může to být známkou živosti, energičnosti a nebojácnosti, event. i nedostatku taktu.

9.16 Pravidelnost

„Pravidelnost rukopisu je znak vyšší komplexity. Je souhrnným vyjádřením stupně kolísavosti jednotlivých písmových znaků (sklonu, velikosti, šířky, tlaku, řádkování atd.). Pravidelné písmo kolísá pouze v detailech, je spíše čitelné, má vyrovnané řádkování a není většinou příliš nápadné. V nepravidelném písmu kolísá alespoň jeden, obvykle však více písmových prvků, tj. střídají se písmena

úzká a široká, kolísá střední zóna, sklon, řádky apod. To bývá často doprovázeno zhoršenou čitelností“ (Jeřábek, 1999, s. 131).

Stupeň pravidelnosti souvisí s vlastnostmi jako smysl pro pořádek, vytrvalost, psychická stabilita. K docílení pravidelnosti je třeba sebekontroly, vůle, rozumu i citu. Některé významy pravidelného písma: pevnost, odolnost, houževnatost, přesnost. Nepravidelnost vyjadřuje převahu citů nad vůlí, čilost, prudkost, impulzivita, silné prožívání, potřebu originality, tvořivosti, rozporuplnosti v myšlení, nedostatek řádu, nedůslednost aj.

9.17 Náběhové a koncové tahy

Těmto tahům je třeba věnovat při grafologickém rozboru pozornost a detailně si všimnout jejich provedení.

Jednoduché počáteční adjustace souvisejí s mírou spontánnosti a bezprostřednosti, složité tvary brzdí přirozenou plynulost psacího projevu a jsou známkou zdoluhavé přípravy, afektovanosti, odstupu.

Koncový tah symbolizuje vztah pisatele k sociálnímu okolí a k ukončování činnosti. Můžeme se to představit jako pohyb ruky směrem k druhému člověku – některý pohyb je přiměřený, před některým bychom raději měli uhnout a některý je pouhým náznakem kontaktu nebo je ukončen v samotném počátku. Krátké a jednoduché koncové tvary vyjadřují sebeovládání, taktnost, věcnost. Jsou-li dlouhé s tlakem, pak je interpretujeme jako energičnost, expanzivitu až útočnost, extroverzi, useknuté znamenají uzavřenost, nesolidnost, strohost, a levoběžné signalizují egoismus, vztahovačnost.

9.18 Diakritická znaménka

U čárek, háčků a teček nad písmeny si všímáme jejich tvaru, velikosti, umístění a tlaku, a pro grafologa představují důležitou výpovědní hodnotu.

Sledujeme, zda jsou umístěna přesně přímo nad písmenem (pečlivost, přesnost, cit pro detail, upjatost, pedantství), nebo nepřesně (lenost, těkavost, nepořádek, ležérnost), vpravo od písmene (aktivita, rychlost myšlení, spontánnost) nebo vlevo (váhavost, nedůvěřivost), vysoko nad písmenem (fantazie, nadšení, ideály, málo věcnosti) nebo nízko (realismus, střízlivost, skleslost). Silný tlak vyjadřuje vitalitu, energii, realismus, slabý tlak je známkou citlivosti.

Interpretace tvaru znamének odpovídá významům arkády, girlandy apod.

9.19 Interpunkce

Kromě teček, čárek, otazníků, vykřičníků, závorek atd. sem zahrnujeme i podtrhávání. Interpunkce patří k členění textu a při velkém počtu těchto znamének může jít o citovou a intelektuální diferencovanost, emocionální projev, afektovanost, pedanterii.

10 Sociabilita a její projevy v rukopise

Sociabilitou rozumíme jedincovy vlastnosti a schopnosti uplatňované v komunikaci a jednání se sociálním okolím a schopnost vytvářet a udržovat vztahy. Jsou podloženy především temperamentem a vliv má i průběh socializace (rodina, škola, kultura). V grafologii se při zjišťování sociability přihlíží hlavně k sebezpojetí a temperamentu, s ohledem na celou strukturu osobnosti.

10.1 Introverze, extraverze a jejich projevy v písmu

Původ pojmů introverze a extraverze najdeme v teorii C. G. Junga.

Introvertní osobu můžeme popsat jako uzavřeného a zdrženlivého, s introspekci, plachého. Mívá méně přátel, ale o to intenzivnější vztahy, lidem rozumí, ale má potíže při jednání s nimi. Své činnosti důkladně plánuje, neriskuje, není spontánní, dobře se soustředí, mívá potíže se sebedůvěrou a vnitřním napětím, dobře se ovládá, je spolehlivý, spíše v zajetí vzpomínek a hůře se adaptuje.

V písmu introvertních lidí zpravidla nacházíme jevy, jako jsou pomalost, ztuženost, drobnost, těsnost, hubenost, stojatost a levý sklon, useknuté nebo vracivé koncové tahy, arkádu nebo úhel, větší vzdálenost mezi slovy, větší okraje, podpis posunutý doleva, ovály a, o, d, g bývají malé, těsné a uzavřené.

Extraverta lze popsat jako družného, má hodně přátel, potřebuje společnost, je sociálně přizpůsobivý, aktivní, dynamický, potřebuje změnu, je orientovaný na budoucnost, je impulzivní, spontánní, neplánovitý, optimistický, sdílný, někdy nespolehlivý, přehlíží detail, s lidmi umí jednat, ale hůře jim rozumí.

Písmo extraverta vykazuje znaky rychlosti, elasticity, je široké a velké, pravosklonné, tahy prodloužené vpravo, velké délkové rozdíly, menší vzdálenost mezi slovy, podpis umístěný vpravo. Nejčastějším druhem vázání bývá girlanda.

10.2 Submisivita, dominance a jejich projevy v písmu

Submisivní člověk se projevuje jako mírný a podřídivý, nevěří si, není ctižádostivý, navenek se přizpůsobuje a je tolerantní.

Písmo bude v tomto případě nevýrazné, ochablé, se slabým tlakem, měkké s výskytem levoběžností, drobné s nevýraznými délkovými rozdíly, kolísavé řádky, malý nevýrazný podpis posunutý doleva.

U dominantní osoby můžeme očekávat výkonnost, sebejistotu, soutěživost, schopnost manipulovat s lidmi, panovačnost, agresivitu, trvání na svých názorech.

V rukopisu se to projeví silným tlakem, širokým velkým písmem, rytmičností, vyskytují se zdůrazněná úvodní písmena, velké výškové rozdíly, pevné základní tahy, zdůrazněné tahy vpravo a vzhůru, dobrá členitost, výrazný a vpravo umístěný podpis. Nebývá výjimkou, že písmeno „t“ je psáno s tzv. přeškrtem, tj. horizontální protnutí písmene v horní zóně.

10.3 Afiliace, hostilita a jejich projevy v písmu

Afiliací rozumíme laskavost, přátelskost, přívětivost, toleranci, sympatii, porozumění, empatii, ohleduplnost. Písmo je plné, pravoběžné, střední velikosti, obloukovité, s nepřiliš silným tlakem, koncové tahy mají tvar girlandy, dále je celkově harmonické a dobře členité.

Naproti tomu hostilitou nazýváme tvrdé, hrubé, nepřátelské chování vůči okolí, nedostatek soucitu a porozumění. V písmu ji odkryjeme, zjistíme-li silný tlak, levoběžnost, velké široké písmo s velkými rozdíly délek, nároky na psací prostor, obohacování, hranatost, neobratnost formy, velká úvodní písmena, zvětšené konce, koncové tahy s tlakem, horší čitelnost, špičky, háčky, trojúhelníkové spodní smyčky, zvýrazněný podpis.

11 Základní typologie a jejich projevy v písmu

11.1 Eysenckova typologie

Následující tabulka shrnuje souvislost písmových jevů a typů podle Eysencka.

Tabulka 1 Eysenckova typologie v písmu

Typ	Projevy v písmu
Sangvinik	rychlejší písmo, sklon vpravo, šíře, plošnost, větší délkové rozdíly, pravoběžnost, vysoko umístěná diakritická znaménka, členitost, stoupající řádky
Cholerik	nepravidelnost, nerytmičnost, úhlová vazba, větší délkové rozdíly, propletené kolísavé řádky, pravý sklon, ostré uvozovací a koncové tahy
Melancholik	pomalejší písmo, nepevnost, ochablost, úzkost, slabý tlak, nespojitost, malé délkové rozdíly, levoběžnost, větší mezislovní mezery
Flegmatik	pomalejší písmo, vyrovnanost, malá velikost, menší délkové rozdíly, užší smyčky, spojitost, kolmost nebo mírná pravosklonnost, krácené koncové tahy, zjednodušení

11.2 Kretschmerova typologie

E. Kretschmer rozděluje typy podle stavby těla na astenický, atletický, pyknický a displastický. K tělesným typům dále přiřazuje povahu cyklotýmní (srdečnost, přizpůsobivost, rychlé střídání nálad, praktičnost, smyslovost) a schizotýmní (sklon k abstraktnímu myšlení, ambivalence mezi vřelostí a odstupem, houževnatostí a opatrností, pružností a strnulostí, vznětlivostí a lhostejností). Souvislost s písmovými jevy viz Tabulka 2.

Tabulka 2 Kretschmerova typologie v písmu

Typ	Projevy v písmu
Cyklotýmní	přirozenost, plnost, vlnitost, těstovitost, zaoblenost, měkkost, pravoběžnost, tlakovost, spojitost, zdůrazněné spodní délky, výrazná závislost na momentální náladě
Schizotýmní	náhlé nepravidelnosti, formální zvláštnosti, ostrost, těsnost, levoběžnost, úhly nebo arkády, nespojitost, větší mezislovní mezery

11.3 Vitální základ

Oblast vitálních sil spolupůsobí v intenzitě popudů a má vliv na osobní tempo jedince. Je zdrojem motivů a poukazuje na sílu vlivu pudů hlubinných vrstev.

V písmu se síla vitálního základu projevuje typem fixace I. a II. stupně, při zábranách se jedná o fixaci IVb (viz Přílohu E), zdůrazněním pohybu, nečlenitostí, tlakovostí, velikostí, zdůrazněním spodních délek, těstovitostí čáry, rychlostí a dynamičností (viz Tabulku 3). Z těchto parametrů můžeme usuzovat na schopnost nebo neschopnost efektivně nakládat s vlastními silami.

Tabulka 3 Vitální základ v písmu

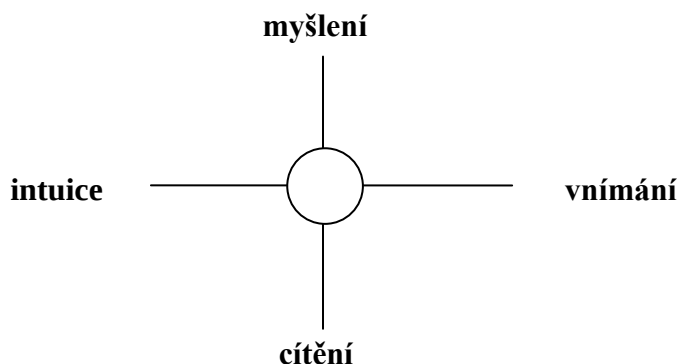
Typ	Projevy v písmu
Silný vitální typ	silnější tlak, dynamický tah, písmo elastické spíše pravoběžné
Slabý vitální typ	slabý tlak, adynamický tah, nerytmičnost, menší elasticita, klesající řádky

11.4 Jungova funkční typologie

Jung vychází ze čtyř psychických funkcí člověka, na jejichž základě se vytváří náš přístup ke světu. Jsou to navzájem protikladné dvojice: myšlení - cítění, a intuice - vnímání. K vysvětlení použiji slova samotného autora, jak jsou zaznamenána v přepisu jeho přednášek na Tavistocké klinice.

„Můžete si udělat takzvaný kříž funkcí. Uprostřed je *já*, které má k dispozici určité množství energie a tato energie je síla vůle. V případě myslícího typu může být tato energie usměrněna k *myšlení*. Pak zde musíme dát *cítění* dolů, protože je v tomto případě *méněcennou funkcí*. Vyplývá to z faktu, že když myslíme, musíme vyloučit cítění, právě tak jako když cítíte, musíte vyloučit myšlení. Jestliže myslíte, necháte city a citové hodnoty stranou, protože cítění nejvíce rozruší vaše myšlenky. Na druhé straně lidé, kteří se řídí hodnotami cítění, nechávají myšlení stranou a dobře dělají, poněvadž tyto dvě odlišné funkce jsou navzájem protikladné. Lidé mě někdy ujišťovali, že jejich myšlení je právě tak diferencováno jako jejich cítění, ale nemohl jsem tomu věřit, protože jednotlivec nemůže mít tyto dva protiklady současně na stejném stupni dokonalosti. Stejně je tomu s *vnímáním* a *intuicí*“ (Jung, 1993, s. 26 – 27).

Obrázek 1 Funkce podle Junga

Následující přehled shrnuje projevy jednotlivých psychických funkcí v písmu.

Tabulka 4 Jungovy psychické funkce v písmu

Psychická funkce	Projevy v písmu
Myšlení	ostrá čára i tvary písmen, spojitost, zkrácení psací dráhy, pravoběžnost, malá velikost, delší horní a kratší dolní zóna, kolmost nebo mírný sklon písma, hubenější tvary písmen, racionální zjednodušení, průměrné nebo větší mezislovní mezery, větší odstupy mezi řádky, originální, jednoduché formy, jasné a přehledné členění rukopisu
Cítění	měkká těstovitá čára, pravoběžnost a pravosklonnost, vyšší tlak, větší velikost, dolní zóna delší než horní, plnost, obloukovitost, obohacená střední zóna, prodloužené koncové tahy, girlanda, horší členění rukopisu
Intuice	lehká ostřejší čára, ale jemný tlak, pohyblivé a rytmické písmo, prodloužená a levoběžná horní zóna, pravosklonnost, obohacená horní zóna, mnoho individuálních zvláštností, delší náběhové tahy, nespojitost, nitka, menší mezislovní a řádkové mezery, vysoká originalita, zjednodušení, nepravidelné okraje, vyšší rychlost, nepravidelnost, ale přitom tendence k souměrnosti
Vnímání (percepce)	těstovitost, vyrovnané proporce nebo zdůrazněná dolní zóna, pravosklonnost, plnost, spojitost, malé mezery mezi slovy, malé originální písmo, vypracovaná forma, střední až pomalejší rychlost, čitelnost a pravidelnost

Podle typu superiorní funkce rozlišuje Jung funkční typy: extravertní percepční, introvertní percepční, extravertní přemýšlivý, introvertní přemýšlivý, extrovertní citový, introvertní citový, extravertní intuitivní, introvertní intuitivní typ.

12 Grafologický posudek

Obsah grafologického posudku musí být v souladu se záměry a účely, pro které je určen. Je rozdíl, je-li analýza vypracovávána pro personální agenturu nebo pro potřeby sebepoznání klienta. Při výběru uchazeče o zaměstnání je cílem analýzy odpověď na zadané dotazy. Proto by měl grafolog znát důvod vyhotovení rozboru, a co od něj zadavatel očekává. Předpokladem je co nej přesnější zformulování problému nebo jasné otázky zadavatelem, neboť s tím souvisí i nasměrování a kvalita odpovědi.

Komplexní grafologický posudek má obsahovat souhrnnou charakteristiku osobnosti, tj. několik odstavců shrnujících základní osobnostní rysy, a také intuitivní postřehy grafologa, které dopomohou k co nejlepšímu vystižení pisatele.

Dále je pak struktura posudku koncipována přibližně do těchto skupin informací:

- popis struktury Já – ambice, ideály, aspirace. Hlavní osou popisu je Ego – adaptace a seberealizace, následuje identita, sebedůvěra, ovlivnitelnost, zahrnuje důležité informace týkající se jáství;
- motivace a zaměření – v kombinaci s dostatečnými vstupními informacemi o pisateli (vzdělání, profese, zájmy) popsání motivační struktury osobnosti s ohledem na typologii zaměření;
- vlohy, sklony, výkony – popis výkonové podstruktury (vitalita, temperament, emocionalita, vůle, intelekt, individuální zvláštnosti psychických funkcí);
- charakter a sociální vztahy – popis charakterové podstruktury, typ temperamentu, sociální chování člověka, čestnost a zodpovědnost;
- přítomnost patologických znaků – uvedení aktuálních nebo potenciálních příznaků a poruch, případně jejich interpretace a naznačení vývoje;

- podněty a doporučení – prognostické aspekty, možnosti dalšího rozvoje, podněty pro terapii nebo další zaměření klienta (volba zaměstnání, přístup ke konfliktům apod.) (Jeřábek, 1999).

Posudek je nutné vypracovat v písemné formě, s uvedením, kdo jej zpracovával s jeho podpisem a kontaktem. Nejvhodnější forma předání rozboru je osobní setkání, kdy má klient možnost s grafologem konzultovat jednotlivé pasáže, a na místě dostat odpovědi na eventuální dotazy.

V případě posudku, jehož cílem je poskytnutí podkladů pro výběrové řízení nebo personální poradenství, se sdělované informace omezují na zodpovězení otázek na toto téma. Je třeba mít na zřeteli, že poskytujeme informace třetí osobě a že tedy není přípustné sdělovat osobní nebo intimní údaje o pisateli, které se přímo netýkají daného účelu. Pokud např. personální agentura zadá požadavek na grafologický rozbor rukopisu uchazeče o pracovní pozici, měl by být informován a vyjádřit svůj souhlas. Je korektní, dostane-li taktéž závěry, které z rozboru rukopisu vyplynuly.

Nedostatečná zpětná vazba a nepředání závěrů od personálních agentur nebo organizátorů výběrových řízení bývá předmětem kritiky právě některými kandidáty, kteří poskytli rukopis pro výběr na určitou pracovní pozici.

Mezinárodní společnost působící v oblasti personálního poradenství The Graphology Consulting Group (GCG) využívá grafologické analýzy jako součást poskytovaných služeb významným korporacím ve Spojených státech a Evropě. „Naše grafologické studie mohou odhalit, jestli budou potenciální zaměstnanci schopni se přizpůsobit a správně se rozvíjet v kultuře určité společnosti“ (http://www.graphologyconsulting.com/main/home.cfm?Section=Main&Category=Corporate_Analys, 8. 5. 2009).

Personalistika se zaměřuje na vlastnosti a předpoklady související s požadavky a představami zaměstnavatele, a na specifika nutná pro výkon práce. Posudek dává odpověď na to, jaká je míra samostatnosti, typ myšlení, zatížitelnost a odolnost vůči stresu, týmovost nebo funkce v týmu, motivace, pečlivost, tvůrčí schopnosti, způsob rozhodování, ovlivnitelnost, dokončování úkolů, obchodní

schopnosti apod. Někdy bývá grafologie použita jako doplnění k jiným testovým metodám.

13 Další projektivní techniky

Autorství termínu projektivní metoda je připisáno Lawrenci K. Frankovi, který ho použil na přednášce v New York Academy of Sciences v roce 1939, avšak v knize *Explorations in personality* z roku 1938 existuje užití výrazu projektivní test americkým psychiatrem a psychologem H. A. Murray.

„Pomocí projektivních technik je zachycován svět osobních významů, významností, vzorců reagování a prožívání. Na rozdíl od osobnostních dotazníků se můžeme více dovědět o jedinečné osobnosti a její dynamice“ (Šípek, 2000, s. 21).

Charakteristickou vlastností projektivních metod je malá strukturovanost úkolů, jenž umožňuje velké množství různých odpovědí.

„Málo strukturovaný materiál může usnadnit nevědomým obsahům (konflikty, komplexy, úzkosti atd.) cestu k projevení, promítnutí se“ (Šípek, 2000 s. 16).

Dělení projektivních technik není jednotné, záleží na pohledu konkrétního autora. Např. Mojmír Svoboda ((1999) dělí projektivní techniky na verbální, grafické a manipulační, Jiří Šípek (2000) používá rozčlenění na techniky verbální, apercepčně vizuální a expresivní.

13.1 Verbální projektivní techniky

Slovní asociace – původ techniky je v experimentální psychologii koncem devatenáctého století. V této souvislosti je třeba zmínit jména W. Wundt, J. Mc. Cattell, F. Galotn nebo E. Kraepelin, který techniku přenesl i do klinické psychologie. Významný podíl na vývoji a praktickém používání slovních asociací má nesporně C. G. Jung.

Jung používal soubor 100 slov – podstatná jména, přídavná jména i slovesa (nakonec se ustálilo používání podstatných jmen), která postupně četl, a zkoumaná osoba měla dle instrukce co nejrychleji reagovat prvním slovem, které

se jí vybaví. Přitom se stopkami zaznamenává čas každé reakce. Další fáze je opětovné četní původních podnětových slov a zkoumaná osoba má opakovat své dřívější odpovědi. Odchytky od předchozích odpovědí nebo nejistota, stejně jako reakční čas z první části experimentu, představují důležité informace. Další sledované jevy: nedodržení instrukcí - reakce více než jedním slovem, reakce výrazem tváře, smích, pohyb některé části těla, užití slova v cizím jazyce, přerušky, nedostatečná nebo žádná reakce.

„Původně nebyl experiment vůbec zamýšlen pro současné užití; byl zamýšlen ke zkoumání myšlenkové asociace. To byla samozřejmě velmi utopická představa. Nic takového se nedá zkoumat takovými primitivními prostředky. Ale můžete studovat něco jiného, když se experiment nedaří, když lidé dělají chyby. Žádáte jednoduché slovo, které může odpovědět dítě, a vysoce inteligentní osoba odpovědět nemůže. Proč? Slovo narazí na to, co já nazývám komplex, shluk psychických obsahů charakterizovaný zvláštním nebo snad trapným citovým zabarvením, co je obvykle skryto před zrakem. Je to jako by projektil proletěl silnými vrstvami *persony*³¹⁾ do temné vrstvy. Například někdo s peněžním komplexem bude zasažen, když řeknete „koupit“, „zaplatit“ nebo „peníze“. To je porucha reakce“ (Jung, 1993, s. 59).

Další příklady Jungových podnětových slov: nůž, kopí, bít, zaostřený, láhev, anděl, tvrdohlavý, zlý, modrý. Příklady asociačních spojení pocházející z Jungových experimentů, o nichž referoval ve svých tavistockých přednáškách: srdce – bolest; smrt – zemřít (přirozená reakce); peníze – příliš málo; polibek – krásný (Jung, 1993).

Existuje i několik dalších verzí asociačního testu s rozdílným počtem podnětových slov. V běžné praxi si ustálil jejich počet mezi 25 – 50, a také se upustilo od zařazení jiných slovních druhů, než jsou podstatná jména.

Před samotnou aplikací testu je nesmírně důležité navodit dobrou atmosféru umožňující psychické i fyzické uvolnění klienta. V tomto ohledu hraje samozřejmě svou roli i kvalita vazby mezi ním a psychologem. Doporučuje se „rozcvička“ na několika ukázkových slovech, aby se ověřilo, zda reakce na slova

jsou opravdu volnou asociací. K tomu má pomoci instrukce, ať klient vysloví první slovo, které ho napadne, aniž by lustroval kvalitu své odpovědi.

Uplatnění metody slovních asociací má své místo nejen v klinické psychologii, ale i při výběru povolání – tedy v poradenské psychologii a psychologii práce, při sledování zájmů a postojů, tzn. při potřebě určit psychickou orientaci osobnosti.

Podobná asociační technika je doplňování započatých vět nebo povídek, event. volné tvoření společné pohádky ve skupině. Ebbinghaus tento postup použil při zkoumání inteligence, pro diagnostiku osobnosti jej mezi prvními aplikoval Tendler. Pro práci s doplňováním nedokončených vět je k dispozici celá řada sad testů, z nichž některé vznikly pro potřeby diagnostiky dětí. Jako zástupce testu pro dospělé uvádím Sachs Sentence Completion Test, který sestavili autoři J. M. Sachs a S. Levy a který je zacílen na oblast práce, osobních ambicí, hodnotové orientace, mezilidských vztahů, sexuální vyzrálosti.

Příklady nedokončených vět z uvedeného testu: Moje matka...; Čekám na...; Když vidím ženu s mužem...; Když jsem byl dítětem...; Chtěl bych se přestat bát... .

13.2 Apercepčně vizuální projektivní techniky

Využívají schopnosti dotvářet neurčité podněty zapojením fantazie. Nejdůležitější místo mezi projektivními technikami si zasluhuje metoda Hermanna Rorschacha. Tento švýcarský psychiatr a psycholog publikoval svou rozsáhlou práci v roce 1921 – rok před svou smrtí. K tomuto testu existuje nespočet literárních pramenů, organizují se samostatné mezinárodní kongresy.

13.2.1 Rorschachova metoda

H. Rorschach shodou okolností pracoval ve stejné nemocnici jako C. G. Jung, znal jeho experimenty se slovními asociacemi, a samozřejmě též princip volného asociování na otevřené podněty. Původní záměr vzniku testu bylo odlišení schizofrenních a neschizofrenních pacientů. Po desetiletí výzkumu a hledání

nejvhodnějšího materiálu jako první použil k diagnostickému zkoumání celku osobnosti málo strukturovaný vizuální materiál. Vyhodnocení a především umění interpretace výsledků testu poskytuje rozsáhlé informace o osobnosti vyšetřované osoby. V tomto případě je slovo umění skutečně na místě, protože zvládnutí Rorschachovy metody je náročné, a vyžaduje dlouhodobé studium a aktivní udržování a rozvíjení získaných poznatků v praxi.

Způsob testování: Testovací materiál tvoří deset tabulí standardizovaných rozměrů (24 x 18 cm), nesoucí tušové skvrny. Tyto skvrny jsou většinou symetrické podle svislé osy vedoucí středem tabule. Na zadní straně každé tabule se nachází její označení římským číslem a nakladatel. Barevné provedení je u některých pouze v odstínech šedi (tabule I, IV, V, VI a VII), další obsahují kromě šedých barev i jasnou červenou (tabule II a III), zbývající dvě mají barvy pestré (tabule VIII a X).

Rorschach instruoval testovanou osobu pouze krátkou větou: Co by to tak mohlo být? V literatuře lze u různých autorů nalézt i mírně obměněné varianty. Např. Eduard Urban, který vyučoval rorschachologii na katedře psychologie v Praze, používal následující instrukci:

„Budu vám teď ukazovat takové tabule. Dám vám každou jednotlivě do rukou, vy si ji prohlédnete a povíte mi, čemu se to, co na tabuli uvidíte, podobá, co by to mohlo být. Když budete s tabulí hotov, tak mi ji vrátíte a já vám dám další“ (Šípek, 2000, s. 29).

Dále se podle Jiřího Šípka (2000) osvědčuje poznámka: *„Já si to tady budu poznamenávat, protože bych si to asi nepamatoval.“* (...) A podáváme první tabuli s poznámkou: *„Tak čemu se to podobá, co by to mohlo být?“* Většinou je tato instrukce zcela dostačující pro pochopení a předejde se tak i doplňujícím otázkám. Urban doporučuje dodatek: *„Já si tady při tom sleduji čas, ale to je jen pro moji informaci, toho si nemusíte nijak zvlášť všímat“* (Šípek, 2000, s. 29).

Během testování se zaznamenávají odpovědi i různé další reakce zkoumané osoby, sleduje se čas při zadání jednotlivých tabulí, zda je s nimi otáčeno, počet odpovědí. Čas ani možný počet odpovědí není limitován; literatura uvádí

průměrný počet interpretací mezi 15 – 30. Po této fázi se tabule rozloží podle schématu a vyšetřovaný vybere postupně nejvíce sympatické obrazy, pak nejméně sympatické. Následně se ke svému výběru vyjádří, proč tak volil. Další fází je zpětné dotazování, kdy jsou opět postupně předkládány všechny tabule a připomenuty původní odpovědi, které mohou být tímto ještě upřesněny, okomentovány. Cílem je zjistit, čím vším byla osoba při své interpretaci vedena.

Všechny zjištěné informace se zaznamenávají do protokolu. Signování, tj. základ pro vyhodnocení, lze pojmut klasicky podle Rorschacha, ale časem se vyvinuly dobře použitelné jemné modifikace, které najdeme v literatuře pokračovatelů (např. Exner, Říčan). Interpretace testované osoby se pomocí signování zařazují do čtyř kategorií:

- *způsob apercepce* – např. skvrna je interpretována jako celek, nebo je fokusován spíše detail, pozornost je věnována potišťené nebo nepotišťené ploše tabule;
- *determinanty* – pro interpretaci je určující tvar skvrny, nebo zbarvení, stínování, označení pohybu;
- *obsah* – interpretace postav lidí, zvířat, nebo jejich částí, rostlin, neživých věcí;
- *obvyklost* – obvyklost nebo neobvyklost interpretace; časté odpovědi jsou ke každé tabuli uvedeny v literatuře;

Závěry, které lze z testu vyvodit, se týkají různých aspektů osobnosti – inteligence, emotivity, neurotických rysů, ladění, všeobecných postojů. Metoda je vhodná nejen pro psychopatologii a klinickou psychologii, ale uplatňuje se ve všech oblastech aplikované psychologie, např. v psychologii práce, forenzní, sportovní, dětské psychologii. Má jak své příznivce i odpůrce. Kritizována je především nízká reliabilita a tím i nízká validita, protože různí psychologové interpretovali stejné protokoly různě.

„Deskripce osobnosti pomocí ROR je jako hra podle hudební partitury. „různí interpreti vždy hrají podle vlastního svérázu. Někdo se snaží přihlížet

k původnímu duchu autora, v případě ROR více pracují s původní literaturou, dodržují doporučenou podobu záznamu atp. Jiní více upřednostňují dotváření vlastní inspirace materiálem, v případě ROR si rekonstruují charakteristiky probanda v sobě a tento vnitřní obraz potom popisují, ožívují“ (Šípek, 2000, s. 43). Pokračovatelé: např. W. Morgenthaler, D. Rapaport, B. Klopfer, Z. Piotrowski, u nás výše uvedený E. Urban a S. Nevole.

13.2.2 Tematický apercepční test (TAT) a obrázkové techniky

Pro diagnostické účely se obrázkové techniky využívaly již začátkem minulého století, a to zejména pro ověřování kognitivních schopností dětí na základě reakcí na předkládané obrázky se sociální tematikou. Podrobně tuto metodu zpracoval H. A. Murray v příručce z roku 1943. Jedná se o individuální projektivní test zaměřený na sociální přizpůsobení.

TAT je doporučeno aplikovat od 7 let výše a účelem jeho použití je zkoumání dynamiky osobnosti a jejích interpersonálních vztahů, emocí, konfliktů, komplexů, fantazií, pohledů do budoucnosti, psychotraumat apod. Může odkrýt potlačené obsahy, které si klient nechce připustit, nebo nemůže, jsou-li nevědomé. Vychází se z předpokladu, že vyšetřovaná osoba se identifikuje s postavami a přenese své vědomé i nevědomé zkušenosti a potřeby do interpretování předkládaných obrazů (Šípek, 2000).

Pojem „potřeba“ je v Murrayovy teorii zásadní, protože vidí schéma osobnosti jako systém potřeb, které je třeba poznat, aby bylo možno poznat i osobnost. Potřeba vzniká jako odpověď organismu na vnější tlak, který tedy pozitivně nebo negativně ovlivňuje chování člověka. Murray sestavil inventář lidských potřeb, čítající dosud více než 40 položek. Pro příklad uvádím několik z nich, jak jsem je načerpala z literatury: „... potřeba vedení, řízení, podléhání, autonomie, agrese, ponížení, aktivity, sexuální, dojmů, stavění se na odiv, zábavy, sdružování, odstupu, narcistická, ochrany, porozumění atd“ (Svoboda, 1999, s. 174).

Materiál pro testování se sestává z 31 tabulí, z nichž jedna je zcela prázdná a ostatní zobrazují osoby (jednu i více) v prostředí a situacích, kterým lze přikládat mnoho významů. Z tohoto souboru většinou použije jen 20 tabulí. Vzhledem

k tomu, že se rozlišuje věk a pohlaví testované osoby, jsou vytvořeny verze pro muže, ženy, chlapce a dívky od 14 let.

Testování probíhá, ve dvou sezeních, mezi kterými má být minimálně jednodenní odstup, a každé trvá hodinu. Testovaná osoba zaujme pohodlnou pozici vsedě a má k prvním deseti tabulím co nejživěji povídat příběh, který nese tyto informace: pojednává o zobrazené situaci, čím tato situace vznikla, jak příběh dopadne, jaké mají postavy pocity a myšlenky.

Murray doporučuje, aby z instrukcí také vyplynul dojem, že těžiště testu je v odhalení literárních a tvůrčích schopností a obrazotvornosti. Také je třeba znát základní informace o vyšetřovaném – tedy věk, pohlaví, rodinný stav, údaje o rodičích a sourozencích. Při druhém sezení se pak předkládá druhých 10 tabulí s povzbuzením k co největší kreativitě při tvoření příběhu.

Analýza příběhu je podle původního postupu značně komplikovaná a časově náročná a vychází z Murrayho seznamu „potřeb“ a „tlaků“, přičemž standardní délka povídky je 150 – 300 slov v závislosti na věku (spodní hranice je pro děti ve věku deseti let). Pozorují se charakteristiky všech hrdinů vystupujících v povídkách – co dělají, prožívají, jak a v jaké síle, výjimečné momenty atd. To je základ pro kvantifikování proměnných jako např. dominance, agrese různého typu, starostlivost, exhibice, submise, potřeba podpory nebo vedení. Kvůli časové náročnosti byly jinými autory navrženy další postupy při vyhodnocování testu, které jsou v praxi psychologů lépe použitelné. Nejrozšířenější je klinická, impresivní interpretace. Tento přístup se využívá i v psychoterapii.

Co se týká validity a reliability TAT, je zde podobný problém, jako u Rorschachova testu. Má své odpůrce, pro které není dostatečně validní a empiricky podložený. Má ale i své příznivce, a i navzdory kritickým hlasům se TAT řadí mezi desítku nejpoužívanějších diagnostických technik.

Na obdobném principu vytvořili různí autoři další varianty tematicko-apercepčního testu, u nichž je v popředí sledování např. mezilidských vztahů v určitém věku, rodinných vztahů, psychosexuálního vývoje, frustrace a stresové

tolerance. Obsahy jsou přizpůsobené specifickým skupinám osob - dětem, adolescentům, seniorům.

13.3 Grafické projektivní metody

13.3.1 Expresivní techniky

Z těchto technik můžeme považovat za velmi známé a rozšířené kresbu lidské postavy, kresbu stromu, nebo kresbu rodiny. Jsou oblíbené pro přirozenost kreslení jako takového i pro jednoduchost. Poskytují materiál o vyšetřované osobě, který je výsledkem kreativního výkladu symbolů ve spojení s praktickou zkušeností a intuicí hodnotitele. Výstupy z těchto jednorázových testů je však třeba považovat za hypotézy, za navození otázek, a měly by být potvrzeny dalšími formami testování, aby bylo možno na nabídnuté otázky nalézt i odpovědi.

Baum test – kresba stromu – je spojen se jmény J. Koch a Z. Altman. Technika využívá Jungova výkladu symboliky a popisu souvislosti mezi člověkem a stromem. Počáteční instrukce pro zadání testu má podle J. Šípka (2000) více možných nuancí odvíjejících se ze zkušenosti a osobního názoru zadávajících psychologů. Klient má k dispozici čistý papír velikosti A4 na výšku, měkkou tužku, gumu a zadání, aby nakreslil nějaký strom, jak nejlépe dovede. Instrukce může obsahovat i informaci, že strom může být např. ovocný, ale nikoli jehličnatý nebo palma. Na případné dotazy klienta se odpovídá pouze: Jak chcete, to záleží na vás apod. Je dobré při samotném kreslení pozorovat, jak klient úkol zpracovává, tedy průběh kreslení a kde eventuálně gumuje. Ve vyhodnocování testu hraje roli míra zkušenosti a sebepoznání hodnotitele, i to, že si uvědomuje, že určité míře vlastní projekce se nedá zabránit. Hodnocení je tvořivý proces. Zkušenost z grafologie je při něm velmi prospěšná a poskytuje cenné postřehy a informace. Hned na začátku vyhodnocování testu se pozornost věnuje tomu, jak byl úkol splněn, je dobré si zaznamenat celkový dojem z kresby, třeba i první myšlenku, která hodnotitele napadne. Např. kresba působí: jasně, rozmáchle, pozérsky, pevně, stabilně, chaoticky, jemně, citlivě apod. Dále je brán zřetel na velikost stromu a jeho umístění na ploše papíru, na gumovaná a opravovaná místa.

Arch papíru se vnímá jako „životní plocha“, po níž se klient pohybuje. Rozdělí-li se tato plocha na poloviny podle vertikální a horizontální osy, dostaneme čtyři stejné kvadranty, z nichž každý má svůj význam pro interpretaci. Z grafologického pohledu hodnotitele zajímá typ čáry, síla tlaku, dynamika tahu, výskyt arkád a girland a jejich významy. Při rozboru kresby má svou váhu její zralost, případně výskyt infantilních znaků, jakož i výskyt detailů a předmětů, které nebyly součástí zadání (listy, ptačí budky, slunce, zvířata, ovoce, slovní popisky), propojení jednotlivých částí stromu a poměr jejich velikosti. Je dobré po ukončení kreslení ještě navázat ústním komentářem klienta k obrázku.

Výstupy testu jsou pro klienta zdrojem námětů k zamyšlení, zaměření pozornosti na sebe a svůj život, nabídnutí témat, která mohou být ku prospěchu posunu v rozvoji jeho osobnosti. Pro zadavatele testu je to materiál, který může nasměrovat další kroky při práci s klientem a být jedním z dalších zdrojů vedoucích k pochopení osobnosti klienta.

Kresba postavy: Techniku Draw-a-Person Test (DAP) propracovala Karen Machoverová vycházejíce z původního testu užívaného pro určování vývojové a intelektové úrovně dětí. DAP je jako projektivní test osobnosti aplikován ve dvou variantách. K dispozici je papír A4, tužka a guma. Zadání první z nich je: Nakreslete úplnou lidskou postavu tak, jak nejlépe dovedete. Po této fázi pokračuje úkol kresbou postavy opačného pohlaví. Druhá varianta testu spočívá v kresbě pouze jedné postavy. Vychází se z předpokladu, že se do kresby promítají představy sama sebe, jak se dotyčný vnímá, nebo jaký by chtěl či nechtěl být. Při hodnocení se bere zřetel na volbu pohlaví postavy, velikost, umístění na papíře, v jaké je postava pozici, její proporce, markanty kresby, detaily, kvalitu čáry, chybějící části, na eventuální komentáře a popisy autora kresby. Techniku dále rozvinul H. J. Baltrusch, autor Figure-Drawing-Test (FDT), který se osvědčil při určování neurotických osobností (kresba obsahuje formy nekorespondující s věkem autora, gumování či jiné opravování, přehnané zdůrazňování nebo naopak vynechávání atd.). Je také možno uplatnit grafologický pohled, tedy zachytit první dojem z kresby jako celku, kvalitu čáry a tlak, a

vyhodnotit i jiné znaky, které poskytují další střípky do mozaiky informací o vyšetřované osobě.

Kresba postavy a poznatky z jejího vyhodnocování se využívají též jako jedna část úkolu při užití tematické kresebné techniky House-Tree-Person Projective Technique (HTP). Dle zadání má klient nakreslit dům, strom a postavu člověka. Předpokládá se, že do kresby domu se promítne vztah k domovu, strom je symbolem vyjadřujícím vlastní vnitřní pocity vzhledem ke klientovu prostředí a postava člověka poukazuje na jeho sociální vazby. Techniku samotnou, způsob kvalitativního a kvantitativního vyhodnocení a výklad zavedl J. N. Buck.

Kresba rodiny: Původně pro účely diagnostikování dětí se používá Kresba rodiny, eventuálně Kresba začarované rodiny. Dosti často se testy aplikují i na dospělou populaci. V případě začarované rodiny se má nakreslit rodina, která se nějakým kouzlem v něco proměnila. Dětem se dobře pracuje s podobami zvířat a je někdy velmi názorné, jak si sami sebe v rodině představují, jak to cítí, jak se promítají vztahy mezi členy rodiny do druhu a velikosti zvířat, kde jsou na papíře rozmístěna a váhu pro psychologa má i slovní povídání po dokončení obrázku o tom, co nakreslily. Zkušenosti s touto metodou lze čerpat z pramenů od Z. Matějčka a I. Strobachové.

Kresba neznámého zvířete: Zajímavým kresebným testem, jehož používání lze najít i v oblasti firemního poradenství a managementu, je Kresba neznámého zvířete. Zadání testu ukládá namalovat podle vlastních představ neexistující, fantastické zvíře, které dotyčný nikdy neviděl. Po kresebné fázi následuje fáze dotazů, kdy testující zjišťuje, jak se zvíře jmenuje a kde žije, čím se živí a jak si obstarává potravu, jakého je pohlaví a jaký je jeho způsob rozmnožování, jaké zvuky vydává, jakou má povahu. Dále jsou dotazy směřovány na jednotlivé části zvířete za účelem zjištění, k čemu slouží. Pozornost je věnována umístění zvířete na ploše, jeho velikosti, pozici a nasměrování, tělesným proporcím, z čehož se čerpá při interpretování.

„Fassbenderová (1997) uvádí zajímavé závěry výzkumu použití projektivních postupů v oblasti managementu, resp. firemním poradenství. Vtipnými

experimenty napadá tradovanou nedůvěru této sféry právě k použití projektivních metod. Více než dvě stovky německých managerů, členů správních rad apod. měly vizualizovat své firmy jako živočichy a následně byly výsledky vztaženy k hodnotovým prioritám a určením co je pro danou firmu úspěchem. Ukázal se jasný vztah zcela určitých zvířat k jednotlivým hodnotovým preferencím“ (Šípek, 2000, s. 81).

Jednou z dalších kresebných technik je Test čáry života, kdy klient má na osách *x* a *y* zachytit průběh svého života a jeho kvalitu. Osa *x* představuje čas a jsou na ní vyznačeny buď jednotlivé roky, nebo určité úseky života. Na ose *y* zachycuje klient, jakou kvalitu měl jeho život v daném časovém úseku, tedy jak toto období prožíval. Během následného rozhovoru se vyjadřuje k eventuálním výkyvům, popisuje, co se dělo, k jakým událostem se prožívání váže. Shrnutí dosavadního života může být podle potřeby doplněno i protažením čáry a vyjádřením představ o svém budoucím životě. Toto shrnutí často bývá prospěšné již jen samo o sobě, protože klient věnuje svůj čas na rekapitulaci životních úseků, zaměří na ně svou pozornost, má možnost určité věci pojmenovat a vidět je v kontextu celku, něco si přitom uvědomit, vidět souvislosti, může být konfrontován se svým naladěním na budoucnost.

Lüscherův barvový test: V souvislosti s projekcí je nutno zmínit i techniky pracující s psychologií barev – tzv. barvové testy. Jsou postaveny na faktu, že barvy mají psychologický význam. Lüscherův barvový test si našel nadšené uživatele i naprosté odpůrce. Vychází se zde z objektivního významu barev, které mají u všech lidí stejné fyziologické dopady a následnou emoční rezonanci. Podle příručky Šípka (2000) červená barva stimuluje sympatikus a v psychice způsobuje zrychlení, stupňování, dále působí na kosterní svalstvo ve smyslu pohotovosti k akci. Tmavomodrá barva zklidňuje, zpomaluje, utlumuje. Zelená je stimulací pro parasympatikus, jeho prostřednictvím působí na hladké svalstvo a vyvolává napětí. Žlutá ovlivňuje sympatikus i parasympatikus, způsobuje uvolnění. Klientovi jsou předloženy kartičky v červené, modré, žluté, zelené, šedé, fialové, hnědé a černé barvě a on vybírá barvy podle toho, jak se mu líbí.

Test barevně sémantického diferenciálu: Z testů založených na psychologii barev zmíním ještě Test barevně sémantického diferenciálu (TBSD), kde se prolíná preference barev a hodnocení slov. K nabízeným 51 slovům přiřazuje klient tři barvy z dvanácti. Dále jsou slova podle vztahu k nim ohodnocena na stupnici 1 (nejlepší) – 4 (nejhorší) a dvanáct barev dáno do pořadí podle míry sympatií k té které barvě.

Je-li řeč o barvách, pak v této souvislosti připomenu ještě rozsáhlé několikasvazkové dílo Johana Wolfganga von Goethe Nástin nauky o barvách, které nabízí zajímavé a obohacující pohledy na toto téma.

Projektivní metody je vhodné zařazovat jako doplnění k ostatním způsobům diagnostiky osobnosti.

14 Závěr

Z obsahu práce lze získat náhled na grafologii jako jednu z metod diagnostiky osobnosti. Teoretická podstata této projektivní metody je zde zasazena do kontextu s praktickou stránkou jejího použití. Pro zkušené grafology se zde pravděpodobně neobjevily zásadní nové přístupy, ale pro ty, kteří mají neucelené informace nebo se s grafologií setkali jen v neprofesionální podobě, eventuálně o metodě pochybují, je obsah práce vhodným podkladem pro uspořádání myšlenek, utvoření reálné představy a vidění souvislostí. Je zde shrnuto, jaké je její místo mezi ostatními diagnostickými metodami, co zkoumá, jaké výstupy může nabídnout, a co tedy může klient očekávat.

Závěry, které lze z obsahu práce vyvodit, mohou být prospěšné minimálně ve dvou rovinách: jednak jako zorientování se pro toho, kdo by chtěl do této problematiky hlouběji pronikat s cílem stát se grafologem, a jednak mohou posloužit jako zdroj informací v případě zájmu využít tuto metodu jako službu poskytovanou pro oblast personalistiky, poradenství, nebo pro své osobní potřeby.

V práci byla věnována pozornost také koncepci konečného grafologického posudku pro klienta. Vyplynulo z toho, že grafolog se řídí zadáním, tedy za jakým účelem rozbor písma provádí. Zde je žádoucí uvědomit si rozdíl mezi diagnostikou pro potřeby personalistiky a individuálním poradenstvím.

V této souvislosti je třeba poukázat na výskyt případů nekvalifikovaného přístupu k analýze písma. Tomu, kdo se dívá na rukopis, po chvíli se pustí do interpretace jednotlivých písmových jevů a vyvozuje z nich závěry, je lépe se vyhnout, neboť si plně neuvědomuje svou zodpovědnost a etické zásady při práci s klientem. Podotýkám, že celý proces rozboru vyžaduje mimo jiné i značnou časovou investici.

Doporučuji tedy obracet se na grafology, kteří se mohou prokázat certifikátem uděleným renomovanou institucí, jako např. Grafologická aliance ČR (GRAAL ČR) nebo Česká grafologická komora (ČGK). Je pokládáno za samozřejmost a nutnost, že vzdělávání grafologů nekončí udělením certifikátu, ale že dále dbají na rozvoj své odbornosti i osobnosti.

Není grafologem ten, kdo se za něj pouze vydává, ale ten, kdo splňuje požadavky na teoretickou, praktickou a osobnostní výbavu, a bere za výsledky své práce plnou zodpovědnost.

Proč by nemohl být touto kvalifikovanou osobou právě andragog či personalista? Pokládám tuto možnost jako vhodnou variantu dalšího vzdělávání.

15 Soupis bibliografických citací

ARMSTRONG, M. 2001. *Řízení lidských zdrojů*. vyd. 8. Praha: Grada Publishing, 2002. 856 s. Orig.: A Handbook of Human Resource Management Practice. ISBN 80-247-0469-2

České muzeum hudby [online]. 2009. Tajemství notového rukopisu [cit. 2009-06-12]. Dostupné z internetu: <http://www.nm.cz/vystava-detail.php?f_id=127>.

FOOT, M., HOOK, C. 2002. *Personalistika*. vyd. 1. Praha: Computer Press, 2002. 462 s. ISBN 80-7226-515-6

GRAAL ČR. 2007. *Rukopisy hudebních skladatelů*. Archivní materiál. Praha

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. 2000. *Psychologický slovník*. vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-X

JEŘÁBEK, J. 1999. *Grafologie: Diagnostika osobnosti*. vyd. 3. rozšíř. Praha: Argo, 1999. 251 s. ISBN 80-7203-247-X

JUNG, C. G. 1968. *Analytická psychologie – její teorie a praxe – Tavistocké přednášky*. vyd. 2. Praha: Academia, 1993. 208 s. Orig. Analytical Psychology: its Theory and Practice. ISBN 80-200-0480-7

KOUBEK, J. 2001. *Řízení lidských zdrojů: Základy moderní personalistiky*. 3. přeprac. vyd. Praha: Management Press, 2001. 367 s. ISBN 80-7261-033-3

KULKA, J. 2001. *Grafologie: Systém a technické termíny*. vyd. 1. Brno: Arcana, 2001. 264 s. ISBN 80-86433-02-1

NAKONEČNÝ, M. 1997. *Psychologie osobnosti*. vyd. 2. Praha: Academia, 1997, dotisk 2003. 336 s. ISBN 80-200-1289-3

POPPÉEOVÁ, D., ZELINKA, A. 1922. *Učebnice grafologie*. Brno: Schneider, 1999. 244 s. ISBN 80-85796-79-1

ŘÍČAN, P. 2007. *Psychologie osobnosti: Obor v pohybu*. vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2007. 196 s. ISBN 978-80-247-1174-4

SCHÖNFELD, W. 1996. *Učebnice vědecké grafologie*. vyd. 1. Praha: Elfa, 1996. 277 s. ISBN 80-900197-4-9

SVOBODA, M. 1999. *Psychologická diagnostika dospělých*. vyd. 1. Praha: Portál, 1999. 344 s. ISBN 80-7178-327-7

ŠÍPEK, J. 2000. *Projektivní metody*. vyd. 1. Praha: ISV, 2000. 114 s. ISBN 80-85866-53-6

The BBC [online]. 2009. [cit. 2009-05-30]. Dostupné z internetu:

<http://www.bbc.co.uk/oxford/content/articles/2007/05/23/handwriting_sybil.shtml>.

The British Institute of Graphologist [online]. 2009. [cit. 2009-03-17]. Dostupné z internetu: <<http://www.britishgraphology.org/>>.

The Graphology Consulting Group [online]. 2009. [cit. 2009-05-08]. Dostupné z internetu:

<http://www.graphologyconsulting.com/main/home.cfm?Section=Main&Category=Corporate_Analys>.

The International Graphonomic Society [online]. 2009. [cit. 2009-06-12].

Dostupné z internetu:

<<http://portal.acm.org/citation.cfm?id=1471603.1471686&coll=GUIDE&dl=GUIDE>>.

The Medscape [online]. 2009. [cit. 2009-05-18]. Dostupné z internetu:
<http://www.medscape.com/viewarticle/554792_4>.

TUŠKOVÁ, Z. 2005. *Grafologie pro pokročilé*: Interní výukový materiál.
GRAAL ČR, 2005

TUŠKOVÁ, Z. 2004. *Grafologie pro začátečníky*: Interní výukový materiál.
GRAAL ČR, 2004

TUŠKOVÁ, Z. 2006. Osobní sdělení. Grafologická aliance ČR, Velehradská 13,
Praha 3, 16.11.2006

16 Přílohy

Příloha A

Rukopis Leoše Janáčka (GRAAL ČR, 2007).

Milý, milovaný
příteli!

Kdy budeš s II. jednáním
připraven?

Když by bylo do vánoc, rozko,
se bych se prožil předáním
vánočním v Praze. Byly by
už možný rozpravy s p.
Kovářovicem o partituru.
Píšeš to?

Příloha B

Současná školní předloha (Tušková, 2004).

a A	<i>a A</i>	s S	<i>s S</i>	v V	<i>v V</i>	ř Ř	<i>ř Ř</i>
e E	<i>e E</i>	p P	<i>p P</i>	z Z	<i>z Z</i>	g G	<i>g G</i>
i I	<i>i I</i>	j J	<i>j J</i>	h H	<i>h H</i>	f F	<i>f F</i>
o O	<i>o O</i>	n N	<i>n N</i>	š Š	<i>š Š</i>	ch Ch	<i>ch Ch</i>
u U	<i>u U</i>	y Y	<i>y Y</i>	c C	<i>c C</i>	ď Ď	<i>ď Ď</i>
m M	<i>m M</i>	d D	<i>d D</i>	č Č	<i>č Č</i>	ť Ť	<i>ť Ť</i>
t T	<i>t T</i>	k K	<i>k K</i>	b B	<i>b B</i>	ň Ň	<i>ň Ň</i>
l L	<i>l L</i>	r R	<i>r R</i>	ž Ž	<i>ž Ž</i>	w W	<i>w W</i>

Ukázky vývoje psací předlohy

STUPNĚ FIXACE ve vztahu pohybu a formy

	I. stupeň nedostatečný	II. stupeň slabý	III. stupeň střední	IV. stupeň silný	V. stupeň nadměrný
CHARAKTE- RISTIKA	NEPEVNOST	UVOLNĚNÍ	URČITOST	a) NAPĚTOST	b) UTLUMENOST
POHYB	zdržaněný, nepořádný, vy- bíhavý, neří- zený, ospalý, bez napětí	plynulý, hbi- tý, štlhlý, pružný, elas- tický, hladký, ohebný	přesný, harmonický, ekonomický, jistý, dyna- mický	neživý, tvrdý, neelastický, monotónní, napjatý	zdržaněný, kouskový, výbíhavý, úhlo- vitý, s třesem, rozsekaný, potácivý
FORMA	nespolehlivě vyjádřená	vyjádřená	přesně vyjád- řená	zpevněná strnulá	rozpadající se (neforemnost)
RYTMUS	předrytmický stupeň	rytmický stupeň	rytmický stupeň	nerytmický stupeň	disrytmický stupeň
PISATEL	nestálý, kolí- savý, labilní, špatně se ovládá, nedos- tatečně vědomě zaměřený, roz- tržitý, infan- tilní, má pocit zdánlivé svobody, neekonomicky vynakládá síly	čilý, ovlivni- telný, povol- ný, přirozený, věřlý, psychicky pružný, má nižší odolnost vůči vlivům okolí, s méně rozvinutou pa- sivní vůlí	s relativně vyváženým vztahem vědomí a nevědomí, vyrovnaný, pozorný, se schopností přeorientace, ekonomicky vynakládá síly, zakotvený TEĎ a TADY	potlačuje nevědomé im- pulzy, vytrvalý, nepovolný, s nedostatkem psychické elasticity, hůře připůsobivý, přepjatý	prudce reak- tivní, rozporný, neschopný se přizpůsobit, závislý na nevědomých impulzech, přetřžený, nevypočítatel- ný, chybí mu výdrž a ekono- mie sil
TYP MOTORIKY	DÍTĚ	MLADÝ ČLOVĚK	DOSPĚLÝ ČLOVĚK	STARÝ ČLOVĚK	DOSPĚVÁJÍCÍ

Typy vázání

Girlanda	
Arkáda	
Úhel	
Nitka	
Dvojoblouk	

Evidenční list knihovny

Diplomové práce
se půjčují pouze prezenčně!

UŽIVATEL

potvrzuje svým podpisem, že pokud tuto diplomovou práci

Pospíšilová, I.: Grafologie a možnosti jejího využití v praxi

využije ve svém textu, uvede ji v seznamu literatury a bude ji řádně

citovat jako jakýkoli jiný pramen.

Jméno uživatele, bydliště	Katedra (pracoviště)	Název textu, v němž bude práce využita	Datum, podpis

Jméno uživatele, bydliště	Katedra (pracoviště)	Název textu, v němž bude práce využita	Datum, podpis

Jméno uživatele, bydliště	Katedra (pracoviště)	Název textu, v němž bude práce využita	Datum, podpis

Jméno uživatele, bydliště	Katedra (pracoviště)	Název textu, v němž bude práce využita	Datum, podpis